

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Historický ústav Filozofické fakulty

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

ZVÍŘE V KAŽDODENNÍ KOMUNIKACI NA DVOŘE JINDŘICHA STARŠÍHO ZE ŠVAMBERKA

Autor práce: Jakub Kalivoda

Studijní obor: AJu-Hu-SZu

Ročník: III.

Vedoucí práce: prof. PhDr. Václav Bůžek, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci na téma Zvíře v každodenní komunikaci na dvoře Jindřicha staršího ze Švamberka jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích,

.....

Jakub Kalivoda

Poděkování

Poděkování patří především prof. PhDr. Václavu Bůžkovi, CSc., za jeho pomoc při výběru a zpracování tématu a za důkladné vedení této bakalářské práce. Dále děkuji zaměstnancům Státního oblastního archivu Třeboň za jejich přívětivou spolupráci při poskytnutí pramenů.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá symbolickými významy zvířecích darů na dvoře renesančního jihočeského velmože Jindřicha staršího ze Švamberka. Pojednává o osobách na obou stranách komunikace, o rodu pánů ze Švamberka a jeho představiteli Jindřichovi starším ze Švamberka a o spřízněných šlechticích, kteří mu posílali zvířecí dary. Na těchto základech zkoumá roli zvířat ve šlechtické komunikaci. Nakonec se snaží odhalit hierarchii zvířecích darů. Práce je pokusem o použití historickoantropologického směru animal studies na prostředí české raně novověké šlechty.

Abstract

This bachelor thesis deals with the symbolic meanings of gift animals on the renaissance court of south Bohemian nobleman Henry the elder of Schwamberg. Firstly it focuses on the people involved in the communication, the house of Schwamberg, its member Henry the elder of Schwamberg and the aristocrats, who sent him animals. This provides foundation for studying the role of animals in the communication between nobles. It also tries to unveil the hierarchy of gift animals. The thesis attempts to apply historical animal studies on Czech early modern nobility.

Obsah

1. Úvod	7
2. Jindřich starší ze Švamberka a jeho rod	16
3. Kdo posílal Jindřichovi staršímu ze Švamberka zvířata?	22
4. Proč dostával Jindřich starší ze Švamberka darem zvířata?	33
5. Hierarchie zvířecích darů na dvoře Jindřicha staršího ze Švamberka	44
6. Závěr	51
7. Seznam použitých pramenů a literatury	54
7.1. Nevydané prameny	54
7.2. Vydané prameny	54
7.3. Literatura	54

1. Úvod

České bádání o šlechtě raného novověku má za sebou dlouhý vývoj. Jeho kořeny spadají do období, které pro mnoho historiků představuje předmět zájmu, do doby předbělohorské. Muži ze starobylých šlechtických rodin byli tehdy čím dál méně plodní. Tváří v tvář vymření rodu se obraceli ke slavné minulosti. Nejvýznamnější z nich byl poslední rožmberský vladař Petr Vok. Archiváře a knihovníka Václava Březana pověřil sepsáním dějin svého rodu. Z pětisvazkového díla se dochovaly pouze poslední dva díly pojednávající o životech Viléma a Petra Voka z Rožmberka.¹ Březanova kronika se stala základem genealogického bádání o české šlechtě. Na jeho dílo navázali historici doby barokní. Bohuslav Balbín se kromě přírodních krás a bohatství české krajiny zajímal také o dějiny urozených.² Stejně jako Václav Březan získal podporu žijících šlechticů. Už se však neobávali vymření, ale postupného omezování svého politického vlivu.³

Ve druhé polovině 19. století vystřídal genealogický pohled na šlechtu české vlastenecké dějepisectví. Ubíralo se ve dvou proudech. První z nich se zaměřil na politické dějiny českých zemí. Zastupoval ho František Palacký. Jako všichni historici před ním měl i on své urozené patrony. Neodrazilo se to však v jeho díle, v němž šlechtu až na výjimky odsuzoval jako sobeckou skupinu považující osobní zisk za důležitější než dobro národa.⁴ Podobný názor zastupoval Palackého žák a později odpůrce Václav Vladivoj Tomek, i když odsouzení šlechty omezil na její nekatolickou část.⁵

Druhým proudem českého dějepisectví na přelomu 19. a 20. století byly kulturní dějiny. Vymezovaly se proti pozitivismu zaměřenému na vrcholnou politiku. Místo toho se soustředily na každodenní životy lidí, jejich hmotnou kulturu, slavnosti, jejich mravy a ideály. Na prostředí šlechty se z pohledu kulturních dějin zaměřil August Sedláček ve svém nepřekonatelném díle Hrady, zámky a tvrze Království českého.⁶ Nepojednává jen o stavebních úpravách a obranných funkcích šlechtických sídel, ale také o lidech, kteří je obývali. Na rozdíl od Palackého

¹ Jaroslav PÁNEK (ed.), Václav Březan, Životy posledních Rožmberků I, Praha 1985, s. 7.

² Zdeňka TICHÁ – Helena BUSINSKÁ (edd.), Bohuslav Balbín, Krásy a bohatství české země. Výbor z díla Rozmanitosti z historie Království českého, Praha 1986, s. 26-27.

³ Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku, Praha-Litomyšl 2002, s. 11.

⁴ Tamtéž, s. 13.

⁵ František KUTNAR – Jaroslav MAREK, Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století, Praha 1997, s. 293.

⁶ August SEDLÁČEK, Hrady, zámky a tvrze Království českého I-XV, Praha 1882-1927.

majitele hradů, zámků a tvrzí hromadně neodsuzuje, ale rozlišuje mezi dobrými a špatnými hospodáři nebo shovívavými a krutými pány.

V první třetině 20. století se historici šlechty obrátili k hospodářským dějinám panských dvorů a velkostatků. Využívali k tomu nepřeborného množství do té doby nedotčených pramenů. Nejlépe si s touto problematikou poradil Josef Pekař.⁷ Ve své *Knize o Kosti* dokázal nejen čerpat z hospodářských pramenů, ale výsledky své práce také zpřístupnit pro širší čtenářskou obec. Josef Pekař spolu se svým žákem Zdeňkem Kalistou vrátil do dějin katolický výklad minulosti. Neztracoval barokní šlechtice jako sobecké kariéristy. Tím se dostal do opozice vůči tradičnímu Palackého výkladu dějin, který v té době aktualizoval Tomáš Garrigue Masaryk.⁸

Na konci čtyřicátých let se české dějiny dostaly pod ideologickou nadvládu komunistické strany. Šlechta byla znovu označena za sobeckou skupinu, či nově třídu. Na rozdíl od dřívějších výkladů už takové názory nebyly výsledkem vlastního přesvědčení. Dogmatickému marxismu museli historikové své práce přizpůsobit z politických důvodů.⁹ V duchu historického materialismu se zaměřili na šlechtická hospodářství.¹⁰ V osmdesátých letech bylo bádání o ekonomických dějinách urozených rodin obohaceno o nové přístupy zaměřující se na panské a rytířské finance.¹¹ Historici se tak začali zajímat i o hospodářské činnosti nižší šlechty. Rytíři totiž často dominovali seznamům panských věřitelů.¹²

Od marxistických hospodářských dějin se pokoušeli badatelé odpoutat už v šedesátých letech. V období vzrůstajícího liberalismu byla v českobudějovickém nakladatelství Růže připravena trilogie knih kladoucích důraz na kulturní dějiny jihočeské šlechty.¹³ Před nástupem normalizace s jejím opětovným ideologickým útiskem ale stačil vyjít pouze první díl pojednávající o vlivu pánů z Rožmberka a pánů z Hradce na jižní Čechy raného novověku.¹⁴ Druhý díl trilogie se vrátil k tradičnímu pohledu na feudální ekonomiku rožmberského dominia.¹⁵ Třetí díl zaměřený na barokní dobu vyšel až v roce 1994.¹⁶

⁷ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 16.

⁸ *Tamtéž*, s. 17.

⁹ F. KUTNAR – J. MAREK, c. d., s. 975.

¹⁰ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 20.

¹¹ Václav LEDVINKA, *Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku v předbělohorských Čechách. Finanční hospodaření pánů z Hradce 1560-1596*, Praha 1985.

¹² Václav BŮŽEK, *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, Praha 1989.

¹³ Týž – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 21.

¹⁴ František KAVKA, *Zlatý věk Růží. Kus české historie 16. století*, České Budějovice 1966.

¹⁵ Alois MÍKA, *Osud slavného domu. Rozkvět a pád rožmberského dominia*, České Budějovice 1970.

¹⁶ Zdeňk KALISTA, *Století andělů a ďáblů. Jihočeský barok*, Praha 1994.

Široké čtenářské obci přiblížil dějiny šlechty Josef Janáček. Díky literárnímu talentu autora dosáhly jeho knihy o Albrechtovi z Valdštejna¹⁷ a Rudolfovi II.¹⁸ vydání v mnohatisícových nákladech.¹⁹ Díky popularizačnímu zaměření knih a životopisné formě mohl pojednávat o každé historické osobě zvlášť a nebyl vládnoucí ideologií nucen ahistoricky odsoudit všechnu šlechtu jako sobeckou a vykořisťovatelskou. S životopisy posledních dvou Rožmberků navázal na Janáčka jeho žák Jaroslav Pánek.²⁰ Využil osobních, hospodářských i narativních pramenů a vylíčil životní osudy nejen rožmberských vladařů, ale i jejich služebníků a souputníků.

S rozpadem východního bloku se z české vědy vytratila svazující marxistická ideologie a historické bádání o dějinách šlechty se mohlo začít volně vyvíjet nejméně do tří směrů.²¹ Ke strukturalistickému pojetí dějin, které mělo kořeny v první generaci francouzské školy Annales,²² se už v sedmdesátých letech přibližoval Josef Válka.²³ K syntetickému pojetí dovedl tento přístup k dějinám české šlechty raného novověku Petr Maťa.²⁴ Projevy kolektivní identity šlechty v konfliktech s ostatními strukturami společnosti byly analyzovány v českobudějovické syntéze Společnost českých zemí raného novověku.²⁵

Druhý ze směrů pokračoval v bádání o hospodářských aspektech životů urozených. Petr Vorel zdůraznil proměny šlechtického podnikání a úvěrových strategií ve své knize o dějinách rodu pánů z Pernštejna.²⁶ V současné době se zaměřuje na vliv financí ve stavovském povstání 1618–1620.²⁷

Třetím směrem české historiografie o šlechtě byly od devadesátých let historickoantropologicky zaměřené výzkumy. Zatímco strukturalismus se zajímá o skupiny lidí a vztahy mezi nimi, staví historická antropologie do centra zájmu jedince, jeho každodenní život, jednání a

¹⁷ Josef JANÁČEK, *Valdštejn a jeho doba*, Praha 1978.

¹⁸ Týž, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha 1987.

¹⁹ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 25.

²⁰ Jaroslav PÁNEK, *Poslední Rožmberkové – velmoži české renesance*, Praha 1989.

²¹ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 28.

²² Peter BURKE, *Francouzská revoluce v dějepisectví. Škola Annales (1929-1989)*, Praha 2004, s. 21-26.

²³ Josef VÁLKA, *Česká společnost v 15. – 18. století (Úvod do problematiky sociálních dějin pozdního feudalismu)*, I. Předbělohorská doba, Praha 1972.

²⁴ Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004.

²⁵ Václav BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010, s. 583-613.

²⁶ Petr VOREL, *Páni z Pernštejna. Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*, Praha 1999.

²⁷ Týž, *Zahájení "české války" v kontextu vládního bankrotu roku 1615*, *Český časopis historický* 118, 2020, s. 893-963.

vnitřní svět.²⁸ Skrze hmotnou kulturu přiblížil každodenní život lidí raného novověku, včetně šlechty, Josef Petráň.²⁹ O životech urozených „od kolébky do truhly“ pojednává třetí část popularizační syntézy Věk urozených, která vznikla na přelomu tisíciletí na Jihočeské univerzitě.³⁰ Od té doby byly napsány další práce zaměřující se historickoantropologickou optikou na jednotlivá období v životech urozených. Například šlechtickým vzděláváním se zabýval Martin Holý. Ve své práci využil kromě evidenčních pramenů, školských matrik a normativních školských řádů také osobních písemností žáků, jako byly deníky, korespondence nebo paměti.³¹ Konce urozených životů zpracoval Pavel Král. Ve své práci o smrti a pohřbech české šlechty raného novověku rovněž konfrontoval normativní prameny s prameny osobní povahy.³² V některých historickoantropologických pracích byl nedostatek dochovaných osobních pramenů vynahrazen přihlédnutím k pramenům ikonografickým.³³

Role zvířat v každodenním životě šlechticů dosud v české historiografii uceleně zpracována nebyla.³⁴ Se zvěří se přitom setkávali každý den. Nejčastěji to byla mrtvá zvířata na jejich hodovních stolech.³⁵ Šlechtici si také nedokázali představit život bez koní. Potřebovali je nejen k turnajům a lovům, ale i k cestování.³⁶ K posílání dopisů na větší vzdálenosti bylo zapotřebí

²⁸ Richard VAN DÜLMEN, *Historická antropologie. Vývoj. Problémy. Úkoly*, Praha 2002, s. 11.

²⁹ Josef PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury II. Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, Praha 1995-1997.

³⁰ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 265-380.

³¹ Martin HOLÝ, *Zrození renesančního kavalíra. Výchova a vzdělávání šlechty z českých zemí na prahu novověku (1500-1620)*, Praha 2010, s. 17-19.

³² Např. v kapitole o šlechtickém umírání jsou porovnány normativní příručky k přípravě na smrt a katechismy se skutečnými životními situacemi, jak je zachytily šlechtické paměti a korespondence. Pavel KRÁL, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004 (= *Monographia historica* 4), s. 132-141.

³³ Např. skrze výzdobu tabulnice hradu Rožmberku pronikli do myšlení Jana Zrinského ze Serynu Václav BŮŽEK – Ondřej JAKUBEC – Pavel KRÁL, *Jan Zrinský ze Serynu. Životní příběh synovce posledních Rožmberků*, Praha 2009, s. 61-140. Výzdobu vily Kratochvíle využili k přiblížení vnitřního světa posledních Rožmberků Václav BŮŽEK – Ondřej JAKUBEC, *Kratochvíle posledních Rožmberků*, Praha 2012, s. 78-148.

³⁴ V syntéze Věk urozených se otázka zvířat na šlechtických dvorech objevila, ale pouze okrajově. V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 257-259.

³⁵ Problematiku šlechtického stravování zpracoval Josef HRDLIČKA, *Hodovní stůl a dvorská společnost. Strava na raně novověkých aristokratických dvorech v českých zemích (1550-1650)*, České Budějovice 2000 (= *Monographia historica* 1).

³⁶ Šlechtických stájí se dotkla syntéza V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 257.

jízdních kurýrů. Těžko by bez nich fungovala politická komunikace v rámci království.³⁷ Když si chtěl šlechtic odpočinout od politiky v přírodě, bylo to většinou formou lovu. Za pomoci ochočených zvířat zabíjel zvířata divoká.³⁸ Šlechtici se jistě také zajímali o stavy hospodářských zvířat a ryb na svých statcích. Ve svých sídlech se setkávali s vyobrazeními zvěře. Nejbohatší na ně byly výzdoby loveckých zámků.³⁹ Jinde se objevovaly hlavně u těch rodů, které měly zvíře v erb. Nejpyšnější na takový erb byli asi páni z Pernštejna. Podle jejich rodové pověsti byl zakladatelem rodu uhlíř Vaněk, jenž zdolal zubra a provlékl mu nozdrami houžev. Moravský markrabě ho odměnil půdou, na které Vaněk postavil hrad Pernštejn.⁴⁰ Jeho potomci si erb se zubří hlavou důkladně chránili.⁴¹ Šlechtici se symbolicky se svými erbovními zvířaty ztotožňovali.⁴² Zvěř byla také zastoupena ve šlechtických darech. Jejich komunikační význam má za cíl odhalit předkládaná práce.

Největší zahraniční metodologické vlivy na českou historiografii přicházely od začátku 20. století z Německa.⁴³ Proto v ní možná dosud nebyly reflektovány anglo-americké animal studies. Ve Spojených státech amerických mají interdisciplinární animal studies kořeny ve hnutí za osvobození zvířat, které probíhalo v sedmdesátých letech. Peter Singer ve své průkopnické práci vyjádřil názor, že zvěř by neměla být přehlížena humanitními obory, hlavně filozofií etiky.⁴⁴ Nižší intelektuální úroveň nelidských bytostí je neměla vylučovat ze zkoumání zkušeností živých tvorů. Nikoli náhodou byla kniha také základem veganského hnutí. Z toho vyplývalo, že zvěř má vlastní dějiny. Ve své první fázi byly animal studies zaměřeny více na přítomnost a na obory jako filozofie a sociologie. Dnes už američtí badatelé odmítají pojetí

³⁷ K poslům šlechtických dopisů Zdeněk VYBÍRAL, Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku, České Budějovice 2005 (= Monographia historica 6), 219-245. O koních jízdních kurýrů se však nezmiňuje.

³⁸ K roli lovů a štvanic ve šlechtické reprezentaci a k vytváření politických vazeb Václav BŮŽEK, Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků, České Budějovice 2006 (= Monographia historica 7), s. 193-200. K lovecké technice raného novověku Jan ČABART, Vývoj české myslivosti, Praha 1958, s. 47-116.

³⁹ Např. na stěnách a stropech loveckého zámku Kratochvíle se kromě zvířat přítomných v okolní oboře objevila i exotická zvířata, jako leopardi či velbloudi. V. BŮŽEK – O. JAKUBEC, Kratochvíle, s. 81.

⁴⁰ P. VOREL, Páni z Pernštejna, s. 9-10.

⁴¹ Tamtéž, s. 80-81.

⁴² Činili tak i vtípem: SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 252, Zvíkov, 12. 11. 1558, Jindřich starší ze Švamberka Václavovi ze Švamberka: „*Neb jsouce labutiho přirození, ona bez vody a já bez vína do vůle boží nedobře bejti můžeme.*“

⁴³ F. KUTNAR – J. MAREK, c. d., s. 970.

⁴⁴ Peter SINGER, Animal Liberation, New York 1975.

historických animal studies jako sentimentálního hledání „zkušeností němých tváří“.⁴⁵ Jedním z jejich hlavních zájmů je zkoumání vztahů mezi lidmi a zvířaty v dějinách neboli antrozologie.⁴⁶ Často z knih však stále vyznívají enviromentální poselství.⁴⁷

Animal studies v evropské historiografii vznikly při bádání o renesančních dvorech jižní Evropy. S rozšířením zámořských kolonií evropských říší se na dvory jejich panovníků a šlechticů dostávala exotická zvířata. Historici v rámci animal studies zkoumají, jakou roli hrál exotismus v mocenské reprezentaci šlechticů a jaké postavení zastávala exotická zvířata a jejich chovatelé ve dvorských hierarchiích. Zaměřují se hlavně na renesanční Itálii a Iberský poloostrov.⁴⁸

V české historiografii zůstal zatím tematický a metodologický vliv animal studies okrajový.⁴⁹ Pro zkoumání exotických zvířat není střední Evropa příliš vhodná. Když už se nějaká zvířata ze zámoří do českých zemí dostala, šlo o dary z jižní Evropy.⁵⁰ Interdisciplinární pojetí animal studies či antrozologie amerického typu je v Čechách zatím ve své první fázi.⁵¹

Předkládaná práce se snaží být příspěvkem spíše k evropským animal studies. Jejím účelem je odhalit komunikační význam zvířecích darů na dvorech českých šlechticů v polovině 16. století. V té době byla exotická zvířata vyhrazena pro habsburskou reprezentaci.⁵² Na velmožských dvorech se objevovala jen ve vlastnictví spíše výstředních jedinců, jakým byl například

⁴⁵ Susan NANCE, *Animal History: The Final Frontier?*, *The American Historian* 2, 2015, č. 1, s. 28-32, zde s. 28.

⁴⁶ Tamtéž, s. 31.

⁴⁷ Např. Andrew C. ISENBERG, *The Destruction of the Bison*, New Jersey 2000; Jon T. COLEMAN, *Vicious: Wolves and Men in America*, New Haven 2004.

⁴⁸ Sarah COCKRAM, *Interspecies understanding: exotic animals and their handlers at the Italian Renaissance court*, *Renaissance Studies* 31, 2017, s. 277–296; Annemarie JORDAN-GSCHWEND, *The Story of Süleyman: Celebrity Elephants and Other Exotica in Renaissance Portugal*, Zürich 2010.

⁴⁹ Např. Václav BŮŽEK, *Hrabavé ptactvo v reprezentaci Ferdinanda Tyrolského*, in: Bronislav Choholáč – Jiří Malíř – Lukáš Reitinger – Martin Wihoda (edd.), *Pro pana profesora Libora Jana k životnímu jubileu*, Brno 2020, s. 733-747.

⁵⁰ Např. slon Emanuel, kterého daroval Maxmiliánovi II. portugalský král Jan III. Jaroslav PÁNEK, *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551-1552*, České Budějovice 2003, s. 66.

⁵¹ Jedním z průkopníků je Tereza Vandrovcová, působící na katedře sociologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, kde od roku 2019 učí předmět Úvod do Animal Studies. V rozhovoru s iForem, online magazínem Univerzity Karlovy, seznámila čtenáře se základy interdisciplinárních animal studies.

O historické vědě se však nezmínila (<https://ksoc.ff.cuni.cz/2020/01/24/animal-studies-novy-obor-s-velkym-presahem/>).

⁵² Např. na pražských oslavách masopustu roku 1570, pořádaných Maxmiliánem II., se objevili slon a lev. V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 187-188.

Matěj Kozka z Rynárce.⁵³ Ke komunikaci mezi urozenými v té době postačila domácí česká zvířata. Mezi obvyklé reprezentační strategie českých šlechticů vstupovala exotická zvířata až v 17. století.⁵⁴

Pro bádání komunikačních významů zvířecích darů byly zvoleny dopisy Jindřicha staršího ze Švamberka. Ze všech dochovaných šlechtických korespondencí se v jeho dopisech zvěř vyskytuje nejčastěji. Je uložena ve Státním oblastním archivu Třeboň.⁵⁵ Pro tuto práci z ní byly vybrány pouze listy, které se na nějaké tematické rovině zabývaly zvířaty. Z korespondence přijaté Jindřichem starším ze Švamberka to činí 105 dopisů, z listů jím odeslaných jedenáct. Většinou šlo o dopisy posílané spolu se zvířecími dary. Druhým nejčastějším typem dopisu bylo poděkování za dar. Méně často se objevovaly dopisy zabývající se kupováním koní a pozvánky na lov. Chronologicky zachytila korespondence období mezi lety 1528 a 1571, přičemž většina dopisů byla soustředěná do čtyřicátých, padesátých a šedesátých let 16. století.⁵⁶ Korespondence je dochovaná v originálu. Byla psaná česky novogotickou kurzívou. Dopisy vždy začínaly pozdravem a přáním zdraví adresátovi. V listech posílaných s darem následovaly informace o počtu a stavu posílaných zvířat, případně sdělení o vyžadované protislužbě. Dopisy děkující za dar obsahovaly sdělení o přijetí zvířat; pozvánky na lov datum a místo lovu; listy zabývající se koupí koní pak cenu a kvalitu kupovaných zvířat. Dopisy od osob společensky rovných Jindřichovi staršímu ze Švamberka zpravidla končily vyjádřením přání brzkého setkání. Dopisy od osob nižšího stavu uzavíralo vyjádření oddanosti adresátovi. Často závěr dopisů doprovázelo druhé přání zdraví.

V předkládané práci byly dopisy citovány. Místy to bylo v textu, častěji v poznámkovém aparátu. V citaci bylo vždy uvedeno místo a datum napsání dopisu, jméno odesílatele a jméno adresáta. Datумы dopisů byly převedeny do současného kalendáře.⁵⁷ U míst je uveden pouze obecní název.⁵⁸ Jména šlechticů jsou napsána v úplnosti včetně užívaného křestního jména, přídomku („starší“), predikátu a rodového příjmení (např. u Švihovských z Rýzemberka). Text

⁵³ Tento probošt borovanského kláštera a přítel Petra Voka z Rožmberka vlastnil nejméně dvě opice. J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 105-106.

⁵⁴ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 258-259.

⁵⁵ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka.

⁵⁶ Z dvacátých let pochází 1 dopis, ze třicátých let jsou dopisy 2, ze čtyřicátých let je dopisů 28, z padesátých let je dopisů 48, z šedesátých let je dopisů 33 a ze sedmdesátých let jsou dopisy 4.

⁵⁷ K převodu datace byl využit internetový nástroj (<https://nlp.fi.muni.cz/projekty/datace/>), který na základě historické chronologie vytvořil Lumír ŠKVAŘIL, *Nástroj na převod historické datace*, Brno 2017 (=Bakalářská práce).

⁵⁸ Např. milevský klášter uveden jako Milevsko, Pražský hrad jako Praha.

dopisů byl transkribován.⁵⁹ Interpunkce a velká písmena byla v citovaném textu doplněna podle současného pravopisu. Zkratky byly rozepsány („*vašl^{oti}*“ – „*Vaši Milosti*“). V transkripci bylo zanecháno protetické „j“ („*jmíti*“), ale zároveň nebylo přidáváno („*sou*“ místo „*jsou*“). Ponechány byly také souhlásky přidané za konce slov („*kaprův*“ v genitivu místo „*kaprů*“). Samohlásky „i“, „í“, „y“ a „ý“ byly přepsány podle dnešních pravidel. Změkčující samohláska „i“ byla nahrazena diakritikou („*zie*“ – „*že*“). Písmeno „g“ bylo podle fonetické podoby a významu přepsáno na „j“ („*gestli*“ – „*jestli*“). Diftong „ou“ byl redukován na „ú“ („*outery*“ – „*útery*“). Redukována byla také dvojhláska „uo“ uvnitř slov („*Buoh*“ – „*Bůh*“). Dvojhláska „ej“ byla zanechána („*pečenejch*“). Před spojkou „li“ byla připsána pomlčka („*bude-li*“, „*ráčíte-li*“). Přivlastňovací zájmena „mě“, „mně“ a „mne“ byly přepsány podle současných pravidel. Římské číslice počtů například posílaných zvířat byly přepsány arabskými číslicemi. Všechny zásahy editora do textu byly označeny hranatými závorkami („*v[ž]dy*“). V originále přeškrtnutý text byl ohraničen špičatými závorkami <>. Pokud je v citaci vynechána část textu, je zastoupena kulatými závorkami s výpustkou (...). U slov s nejasným dobovým významem byl použit staročeský Jungmannův slovník.⁶⁰

V předkládané práci byly využity hlavně metody prozopografie a historické sémantiky. Pro pochopení významů zvířecích darů je třeba zjistit, kdo je posílal. V korespondenci Jindřicha staršího ze Švamberka vystupuje 46 šlechticů. Pro přiblížení téměř padesáti osob se pochopitelně nejvíce hodila metoda prozopografie.⁶¹ K odhalení komunikačních významů zvířecích darů byla využita historická sémantika. V české historiografii položil základy této metody Josef Macek na začátku devadesátých let.⁶² V té době byla historická sémantika chápána jako pomocná věda historická zabývající proměnami významů slov. Dnes už je historická sémantika po-

⁵⁹ Ivan ŠŤOVÍČEK, *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.-20. století pro potřeby historiografie, Praha 2002, s. 53-57. Jako příklad posloužily také ediční zásady z děl Petr MAREŠ (ed.), *Korespondence Albrechta Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1570-1596*, České Budějovice 2015 (=Prameny k českým dějinám 16.-18. století, řada B 6), s. 82-83; Miroslav ŽITNÝ (ed.), *Korespondence Šťastného Václava Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1600-1610*, České Budějovice 2015 (=Prameny k českým dějinám 16.-18. století, řada B 7), s. 66-70.

⁶⁰ Josef JUNGMANN, *Slovník česko-německý I-V*, Praha 1835-1839.

⁶¹ Prozopografii využil např. pro přiblížení šlechtických vychovatelů M. HOLÝ, c. d., s. 58-75. V práci o českých zemských sněmech použil tuto metodu Josef ZIMOLA, *Relátoři českých zemských sněmů před propuknutím stavovského povstání*, České Budějovice 2020 (=Bakalářská práce), s. 35-77.

⁶² Josef MACEK, *Historická sémantika*, Český časopis historický 89, 1991, s. 1-30.

važována za metodu s širším záběrem. Kromě slov se zabývá také významy věcných symbolů.⁶³ Takovými symboly jsou v tomto případě zvířata.

Hlavní badatelskou otázkou předkládané práce bylo, jaké komunikační významy měla na dvoře Jindřicha staršího ze Švamberka zvířata. K tomu však bylo zapotřebí odpovědět na řadu dílčích otázek. Při bádání o šlechtickém dvoře je nutné blíže se seznámit s mužem, jenž stál v jeho čele, s Jindřichem starším ze Švamberka. Jaké bylo jeho rodové zázemí? Jaké zastával postavení ve stavovské obci? Jaký byl jeho majetek? Kde sídlil a proč? Zajímal se o politiku? Jaká byla jeho politická kariéra? Jaké bylo jeho vyznání? Shodovalo se s vyznáním ostatních pánů ze Švamberka? Dále je nutné přiblížit osoby, které Jindřicha staršího ze Švamberka obklopovaly a posílaly mu zvířata. Kdo to byl? Byly si s pánem ze Švamberka stavovsky rovny? Jaké společenské vazby je s ním spojovaly? Měly větší nebo menší majetek než on? Jak vzdálená byla jejich sídla od jeho? Zastávaly nějaké úřady ve všech rovinách politického systému? Teprve po seznámení se s oběma stranami komunikace je možné zabývat se komunikací samotnou. Proč posílali lidé Jindřichovi staršímu ze Švamberka zvířata? Co si od toho slibovali? Chtěli od něj něco na oplátku? Jaká mu posílali zvířata? Po zodpovězení poslední otázky se nabízí otázky další. Která zvířata byla nejcennější? Existovala na dvoře Jindřicha staršího ze Švamberka hierarchie zvířecích darů?

Druhá kapitola přiblížila rod pánů ze Švamberka a jeho představitele Jindřicha staršího ze Švamberka. Pojednala také o současném stavu bádání o tomto rodě. Nesměl chybět ani popis hlavního jihočeského sídla rodu, hradu Zvíkova. Ve třetí kapitole byl proveden prozopografický průzkum šlechticů, kteří Jindřichovi staršímu ze Švamberka posílali zvířata. Byli to totiž pouze šlechtici. Zájem byl o jejich majetek, stav, sídlo a jeho vzdálenost od Zvíkova, politickou hodnotu a společenskou vazbu k Jindřichovi staršímu ze Švamberka. Zjištěné údaje byly pro větší přehlednost zaneseny do tabulky. Čtvrtá kapitola se snažila zjistit, co šlechtice motivovalo k posílání zvířat Jindřichovi staršímu ze Švamberka. Pomocí historické sémantiky zkoumala komunikační významy zvířecích darů. Z korespondence vyšlo najevo, že ne všechna zvířata si byla rovná. Pátá kapitola se proto pokusila poodhalit hierarchii zvířecích darů na dvoře Jindřicha staršího ze Švamberka. Metodologicky navázala na sémantický rozbor provedený v předchozí kapitole

⁶³ Např. středověký sémantický význam hradů zpracoval Robert ŠIMŮNEK, Hrad jako symbol v myšlení české středověké šlechty, *Český časopis historický* 108, 2010, s. 185-219.

2. Jindřich starší ze Švamberka a jeho rod

Páni ze Švamberka, rod erbu stříbrné labutě, měl kořeny v západních Čechách. Jeho počátek sahá až do 13. století.¹ První rodové sídlo byl hrad Bor, ale už v polovině 14. století přesídlili na Krasíkov, podle dobové módy pojmenovaný německy Schwanberg, česky Švamberk.² Rod Švamberků postupně získával panství v dalších částech Království českého, hlavně v jižních Čechách. Tam se ve třicátých letech 16. století oddělila od západočeského rodu větev zvaná podle jejího hlavního sídla zvíkovská.³ Jako mnohé další staré české šlechtické rody skončili páni ze Švamberka svou historií na začátku 17. století. V jejich případě se genetické vyčerpání, zhoubné pro jiné urozené rodiny, spojilo navíc s dramatickým politickým vývojem. Poslední významný příslušník rodu, Petr II. ze Švamberka, spojil svůj osud s českým stavovským povstáním.⁴ Po jeho náhlé smrti a pozdější bitvě na Bílé hoře v roce 1620 opustila jeho rodina Království české.⁵ Petr II. ze Švamberka byl podle berního rejstříku z roku 1615 třetí nejbohatší šlechtic země.⁶ Jeho otec Jan Jiří byl totiž hlavním dědicem posledního rožmberského vladaře Petra Voka.⁷ Také pro zachování tohoto dědictví se přidal k protihabsburskému odboji.⁸ Petr II. byl se svým bohatstvím a strategicky významnými statky velmi důležitou osobou stavovské i falcké vlády.⁹ Byl však posledním významným šlechticem svého rodu.¹⁰

Rod pánů ze Švamberka zůstal doposud na okraji badatelského zájmu českých historiků. Důvod snad lze hledat v tradičním zájmu domácí historiografie o politické dějiny.¹¹ Do těch Švamberkové v raném novověku příliš nezasahovali. V nejvyšších zemských úřadech vystupo-

¹ Jiří JÁNSKÝ, Páni ze Švamberka, Domažlice 2020², s. 21.

² August SEDLÁČEK, Hrady, zámky a tvrze Království českého XIII, Praha 1905, s. 109.

³ J. JÁNSKÝ, c. d., s. 315.

⁴ Tamtéž, s. 417.

⁵ Tamtéž, s. 425-426.

⁶ Alois MÍKA, Majetkové rozvrstvení české šlechty v předbělohorském období, Sborník historický 15, 1967, s. 45-73, zde s. 68.

⁷ Jaroslav PÁNEK (ed.), Václav Březan, Životy posledních Rožmberků II, Praha 1985, s. 630-632. Návaznost švamberského rodu na Rožmberky je vyjádřena symbolickou příhodou. Když pes Petra Voka oblízl naposledy svému mrtvému pánovi tvář, údajně se připojil k Janovi Jiřímu.

⁸ J. JÁNSKÝ, c. d., s. 417.

⁹ Tamtéž, s. 417-418.

¹⁰ Tamtéž, s. 434-440.

¹¹ Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku, Praha-Litomyšl 2002, s. 13.

vali spíše příležitostně. Nejčastěji vykonávali úřad nejvyššího dvorského sudího.¹² Tyto úřady nijak nevyužívali k ovlivnění politického vývoje země. V nejdůležitějších politických událostech 16. století, v prvním protihabsburském odboji roku 1547 a v jednání o Českou konfesi roku 1575, se jméno pánů ze Švamberka neobjevuje. Politicky významným se rod stal na mém sklonku své existence v souvislosti s výše zmíněným rožmberským dědictvím.

Podle Jindřicha Hospasky, autora dvou kvalifikačních prací obhájených na Filozofické fakultě Jihočeské univerzity, ve kterých se věnoval Švamberkům,¹³ mohlo za malý zájem historiků o tento rod nepočtené množství dochovaných pramenů. Nejvíce pohromadě se jich dochovalo ve Státním oblastním archivu Třeboň ve sbírce Cizí rody, registratura, ze Švamberka.¹⁴ Jde převážně o osobní dopisy jihočeské zvíkovské větve Švamberků a rožmberských dědiců Jana Jiřího a Petra II. ze Švamberka. Historik hledající informace o důležitých meznících české historie bude těmito dopisy zklamán, ale výborně se hodí pro studium šlechtické každodennosti raného novověku a pro hledání bližších údajů k poznání životních osudů málo známých osob. V třeboňském archivu se švamberské prameny nachází ještě ve sbírce Historica.¹⁵ Zde lze najít hlavně listiny a královské dopisy adresované Švamberkům. Badatel zkoumající západočeské větve rodu však nemá takové štěstí, aby našel všechny prameny na jednom místě. Kromě Národního archivu v Praze se musí vydat i do německých archivů.¹⁶

Navzdory uvedeným skutečnostem má badatel k dispozici práci pojednávající o dějinách rodu pánů ze Švamberka jako celku.¹⁷ Její autor Jiří Jánský se zabývá hlavně dějinami česko-bavorské hranice¹⁸ a západočeských šlechtických rodů, jako byli například páni z Gutštejna,¹⁹ nebo právě páni ze Švamberka. Kniha se v roce 2020 dočkala druhého vydání v souvislosti s archeologickým odkrytím hrobky Jana Jiřího ze Švamberka. Práce však obsahuje autorovy

¹² Václava ŠRÁMKOVÁ, „Neb jsouce labutího přirození, ona bez vody a já bez vína do vůle Boží nedobře bejti můžeme.“ Každodennost Švamberků na Zvíkově (1473 - 1622), České Budějovice 2004 (= Diplomová práce), s. 51.

¹³ Jindřich HOSPASKA, Jindřich starší ze Švamberka a jeho sociální okolí, České Budějovice 2012 (= Bakalářská práce); týž, Šlechtický památník Jana Jiřího ze Švamberka z let 1565 - 1615 (1812), České Budějovice 2014 (= Diplomová práce).

¹⁴ SOA Třeboň, Cizí rody – registratura, ze Švamberka.

¹⁵ SOA Třeboň, Historica.

¹⁶ Jsou to hlavně archivy v Drážďanech, Mnichově a Ambergu. Jejich seznam podává J. JÁNSKÝ, c. d., s. 559.

¹⁷ J. JÁNSKÝ, c. d. První vydání vyšlo v roce 2006.

¹⁸ Týž, Kronika česko-bavorské hranice I-V, Praha 2001-2005.

¹⁹ Týž, Hroznatovci a páni z Gutštejna, Praha 2009.

domněnky, které často nejsou dostatečně podloženy prameny. Místy se v ní objevuje také nepřesná terminologie.²⁰

Dějiny jihočeských pánů ze Švamberka se díky tomu, že dosud nebyly zevrubně probádány a díky soustředění pramenů v treboňském archivu, nabízely pro témata kvalifikačních prací studentů Jihočeské univerzity. První takovou byla diplomová práce Václavy Šrámkové z roku 2004. Pod vedením Václava Bůžka zkoumala každodenní život Švamberků na hradě Zvíkově. Zvíkovským životem se zabývala i bakalářská práce již zmíněného Jindřicha Hospasky, zaměřená na život a sociální okolí Jindřicha staršího ze Švamberka.²¹ Ve své diplomové práci zpracoval její autor památník Jana Jiřího ze Švamberka.²² Osoba tohoto šlechtice se stala předmětem zájmu také bakalářské práce Stanislava Nauše, jenž líčila jeho životní příběh.²³

Kromě rodu Švamberků se někteří badatelé zaměřili na jeho nejdůležitější jihočeskou rezidenci, hrad Zvíkov. Prvním takovým byl František Tyl, orlický archivář zaměstnaný ve službách Schwarzenberků. Při bádání o Zvíkově využil hlavně své velké znalosti jemu přístupných písemných pramenů.²⁴ Také August Sedláček věnoval ve svém díle Hrady, zámky a tvrze Království českého pozornost Zvíkovu. Kromě popisu stavby hradu a jeho nástěnných maleb vylíčil i dějiny jeho majitelů. Kapitulu o Zvíkově doplnil autor edicí dvaceti osmi švamberských dopisů.²⁵ Jaroslav Čechura a Marie Ryantová se zabývali stavební činností na Zvíkově v 15. a 16. století. Jejich studie vychází hlavně ze stavebních účtů, snaží se objasnit jejich vznik a rekonstruovat s jejich pomocí stavební každodennost na hradě.²⁶

Zvíkov nebyl vybrán Švamberky jako rezidence náhodou. Měl velkou historickou důležitost. Jako starobylý královský hrad se řadil po bok těch nejvýznamnějších v Čechách, jako byly Karlštejn nebo Křivoklát. Před vybudováním Karlštejna byla na Zvíkově dokonce přechovávána královská koruna.²⁷ Protože byl Zvíkov královským hradem, měli ho páni ze Švamberka pouze v zástavní držbě. Až roku 1574 byl postoupen králem Maxmiliánem II. Kryštofovi ze

²⁰ Například pro nejstaršího příslušníka zvíkovské větve pánů ze Švamberka používá termín „vladař“. Tento titul byl však vyhrazen pro vládnoucí členy rodu Rožmberků. Týž, Páni ze Švamberka, s. 316.

²¹ J. HOSPASKA, Jindřich starší ze Švamberka.

²² Týž, Šlechtický památník.

²³ Stanislav NAUŠ, Jan Jiří ze Švamberka. Životní příběh dědice rožmberského odkazu, České Budějovice 2015 (= Bakalářská práce).

²⁴ František TYL, Paměti zvíkovské, Praha 1888.

²⁵ A. SEDLÁČEK, Hrady XI, s. 1-55. Dále narazil na rod pánů ze Švamberka Sedláček hlavně při popisech hradů Boru (týž, Hrady XIII, s. 108-110) a Krasíkova (tamtéž, s. 41-50.)

²⁶ Jaroslav ČECHURA – Marie RYANTOVÁ, Stavební činnost na Zvíkově v letech 1431-1573 a její prameny, Sborník Národního muzea v Praze, řada A – Historie, 52, 1998, s. 1-50.

²⁷ V. ŠRÁMKOVÁ, c. d., s. 24-29.

Švamberka pro umoření dluhů.²⁸ Zvíkov byl hlavním jihočeským sídlem Švamberků až do roku 1611, kdy po smrti posledního Rožmberka přesídlili na Třeboň.²⁹

Zakladatelem zvíkovské větve Švamberků byl Kryštof I. ze Švamberka, podle berního rejstříku z roku 1529 čtvrtý nejbohatší šlechtic Království českého.³⁰ Jeho synové Jindřich starší, Jan starší, Bohuslav, Zdeněk mladší a Ratmír si otcův majetek, zahrnující mimo jiné sídelní Zvíkov, rodový hrad Krasíkov, Orlík, Bechyni a Milevsko, rozdělili po jeho smrti v roce 1534.³¹ Zvíkovští Švamberkové dosahovali středního až velkého majetku.³² Byli rodově spřízněni s nejvýznamnějšími rody Království českého. K těmto příbuzenským vazbám se páni ze Švamberka hlásili heraldickou výzdobou zvíkovské erbovní světnice. Jindřich starší v ní doložil čtyři generace svých urozených předků. Mezi nimi se nacházeli i příslušníci starobylých českých šlechtických rodů Šternberků a Rožmberků. Heraldická výzdoba obsahuje také genealogické vývody Jindřichových žen, Kateřiny z Pernštejna a Alžběty z Rožmberka.³³ Třebaže se všichni Kryštofovi synové oženili, a někteří více než jednou za život, až na jednoho nebyli schopni přivést na svět potomky. Jediní pokračovatelé rodu, Kryštof II. a Hynek II., se narodili v manželství Jana staršího ze Švamberka a Magdaleny ze Šternberka.³⁴ Zatímco Hynek zemřel už v roce 1570,³⁵ Kryštof se stal dědicem Jindřicha staršího a po jeho smrti v roce 1574 posledním členem zvíkovské větve Švamberků, která s ním také roku 1582 vymřela.³⁶

Rod pánů ze Švamberka nebyl jednotný ve vyznání. Západočeští Švamberkové se v první polovině 16. století přiklonili k luterství. Bezpochyby tu hrála roli blízkost reformačního prostředí německých zemí.³⁷ Jihočeští Švamberkové byli katolíci, ale i zde jde zaznamenat posun v náboženském cítění. Zatímco první švamberský držitel Zvíkova Bohuslav ze Švamberka, žijící ve druhé polovině 15. století, byl líčen jako „kladivo na kacíře“,³⁸ jeho pravnuke Jindřich

²⁸ Tamtéž, s. 31-32.

²⁹ Tamtéž, s. 34.

³⁰ Josef HEŘMAN, Zemské berní rejstříky z l. 1523 a 1529, Československý časopis historický 10, 1962, s. 248-257, zde s. 253.

³¹ J. JÁNSKÝ, Páni ze Švamberka, s. 315.

³² Podle Otto PLACHT, Odhad majetku stavů království českého z r. 1557, Věstník Královské české společnosti nauk, tř. filosoficko – historicko – filologická 1947, Praha 1950, s. 76, 81. Majetková typologie vychází z A. MÍKA, c. d., s. 54.

³³ Václav BŮŽEK, Paměť v heraldické výzdobě předmětů hmotné kultury šlechtických sídel 16. a 17. stol., in: týž – Pavel Král (edd.), Paměť urozenosti, Praha 2008, s. 37-57, zde s. 41-42.

³⁴ J. JÁNSKÝ, Páni ze Švamberka, s. 335.

³⁵ Tamtéž, s. 347.

³⁶ Tamtéž, s. 369.

³⁷ V. ŠRÁMKOVÁ, c. d., s. 76.

³⁸ F. TYL, c. d., s. 81.

starší ze Švamberka zastával v 16. století ve svém katolictví mnohem tolerantnější postoj. Nevadilo mu účastnit se bohoslužby po boku svých evangelických příbuzných.³⁹ Jeho bratr Jan starší ze Švamberka dokonce inklinoval k luterství.⁴⁰ Janův syn Kryštof, poslední příslušník zvíkovské větve pánů ze Švamberka, k víře Martina Luthera konvertoval.⁴¹

Při studiu pramenů týkajících se zvíkovských Švamberků se nejčastěji objevuje jméno Jindřicha staršího ze Švamberka. Velká část švamberských dopisů uložených v treboňském archivu je mu buď adresovaná, nebo jím odeslaná.⁴² Jindřich starší ze Švamberka se narodil 25. října 1507 na Zvíkově jako nejstarší syn Kryštofa I. ze Švamberka a Magdaleny ze Šelmberka.⁴³ Podobně jako jeho otec byl v mladém věku pouhých deseti let poslán na výchovu ke knížecím dvorům v Římsko-německé říši. Jindřich starší ze Švamberka byl vychováván nejprve na mnichovském dvoře bavorského vévody Viléma IV. a poté vstoupil do služeb saského kurfiřta Jiřího III.⁴⁴ Kryštof I. zemřel roku 1534.⁴⁵ Jako prvorozený syn získal Jindřich starší ze Švamberka při dělení dědictví největší část a převyšoval tak majetkem své bratry.⁴⁶

Po smrti otce byl jmenován přisedícím nejvyššího soudu.⁴⁷ Deset let poté dosáhla jeho politická kariéra vrcholu, když v letech 1544–1549 vykonával úřad nejvyššího sudího dvorského.⁴⁸ Kvůli této funkci musel trávit mnoho času v Praze a výdaje na úřad platil jako ostatní dvorští hodnostáři často z vlastní kapsy. Jindřich starší ze Švamberka navíc neprojevil dostatečnou loajalitu panovníkovi v období prvního stavovského povstání roku 1547. Z těchto důvodů zastával úřad jen pět let.⁴⁹ Po zbytek života už o žádnou další politickou hodnost neusiloval.

Spiš než politice holdoval Jindřich starší ze Švamberka lovu. Ze všech dochovaných dopisů, které se ho týkají, se skoro polovina věnuje z různých tematických pohledů zvířatům. Vedle pozvánek na lovy nebo domluv o koupích koní jde hlavně o zvířecí dary. Zálibu v lovu spolu s bratry zdědil po svém otci Kryštofovi. Ten doslova lovil až do smrti. Zastihla ho v krasíkovs-

³⁹ V. ŠRÁMKOVÁ, c. d., s. 77.

⁴⁰ J. JÁNSKÝ, Páni ze Švamberka, s. 336.

⁴¹ V. ŠRÁMKOVÁ, c. d., s. 76.

⁴² SOA Třeboň, Cizí rody – registratura, ze Švamberka.

⁴³ J. HOSPASKA, Jindřich starší ze Švamberka, s. 12.

⁴⁴ Tamtéž, s. 15.

⁴⁵ J. JÁNSKÝ, Páni ze Švamberka, s. 316.

⁴⁶ Jindřich patřil do skupiny C (velký majetek), zatímco jeho bratři do skupiny B (střední majetek). K pramenům a typologii poznámka 32.

⁴⁷ J. JÁNSKÝ, Páni ze Švamberka, s. 317.

⁴⁸ František PALACKÝ, Přehled současných nejvyšších důstojníků a úředníků, in: Jaroslav Charvát (ed.), Dílo Františka Palackého I, Praha 1941, s. 366.

⁴⁹ J. HOSPASKA, Jindřich starší ze Švamberka, s. 29-31.

kém panství, kde „*právě na honbách dlel*“.⁵⁰ O švamberské lovecké zálibě se v české šlechtické obci vědělo. Když Jáchym z Hradce potřeboval v roce 1557 lovecké psy pro arciknížete Ferdinanda Tyrolského, obrátil se na Jana staršího ze Švamberka,⁵¹ který často pořádal se svými bratry lovecké kratochvíle na panství Květov.⁵²

Jindřich starší ze Švamberka byl dvakrát ženat. Jeho první ženou byla od roku 1533 Kateřina z Pernštejna a druhou od roku 1554 Alžběta z Rožmberka. Zda ale zplodil potomka, je sporné. V dopise z 20. února 1549 ho informuje žena Kateřina o ušní nemoci nějakého Vaněčka.⁵³ Podle archivního inventáře třeboňského archivu a Václavy Šrámkové to byl pouze švamberský služebník.⁵⁴ Jiří Jánský a Jindřich Hospaska pod Vaněčkem vidí syna Jindřicha staršího ze Švamberka.⁵⁵ V každém případě se jeho syn, pokud nějakého měl, nedožil dospělosti.

I když sňatky Jindřicha staršího ze Švamberka nesplnily svoje hlavní poslání, protože se v žádném manželství nenarodil potomek, pomohly mu zařadit mezi své nepokrevní příbuzné dva z nejdůležitějších šlechtických rodů Království českého, Rožmberky a Pernštejny. Když Jindřich starší ze Švamberka v lednu roku 1574 umíral, stáli u jeho smrtelného lože na Zvíkově kromě ženy Elišky také švagr Petr Vok z Rožmberka a soused Oldřich Hodějovský z Hodějova.⁵⁶ Kronikář posledních Rožmberků Václav Březan se přitom podivil, že v době smrti nebyli u Jindřicha staršího ze Švamberka přítomni žádní pokrevní příbuzní.⁵⁷ Jeho bratři už totiž byli po smrti a stejně tak mnoho dalších „pánů a přátel“, se kterými během svého života přišel do styku.

⁵⁰ V. ŠRÁMKOVÁ, c. d., s. 82.

⁵¹ Tamtéž, s. 83.

⁵² SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 236, Milevsko, 16. 8. 1556, Jan starší ze Švamberka Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „... *že dá-li Bůh v tento úterý příští ke mně do Květova k snídani přijeti ráčíte, tak se naději, že i toho dne tu o blízce lov mítí budu...*“

⁵³ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 189.

⁵⁴ SOA Třeboň, Inventář sbírky Cizí rody-registratura, ze Švamberka, s. 59; V. ŠRÁMKOVÁ, c. d., poznámka na s. 37. Šrámková zdůvodňuje své tvrzení tím, že v rodě Švamberků se dosud jméno Vaněček nebo Vaníček neobjevovalo.

⁵⁵ J. JÁNSKÝ, Páni ze Švamberka, s. 325-326; J. HOSPASKA, Jindřich starší ze Švamberka, s. 34-35. Hospaska argumentuje, že Vaníček byla zdrobnělina jména Václav, které se v rodě Švamberků objevovalo celkem často.

⁵⁶ J. HOSPASKA, Jindřich starší ze Švamberka, s. 51.

⁵⁷ J. PÁNEK (ed.), V. Březan, Životy, s. 428. „*A nebyl žádný z krevních přátel při smrti páně...*“

3. Kdo posílal Jindřichovi staršímu ze Švamberka zvířata?

Jindřich starší ze Švamberka se jako ostatní šlechtici raného novověku obklopoval sítí společenských vazeb. Urození lidé, se kterými přicházel pravidelně do styku tvořili skupinu dobově nazývanou „páni a přátelé“.¹ Kromě hmotné pomoci a politické spolupráce představovala tato skupina pro šlechtice psychickou oporu, na niž se mohl v nejistém světě spolehnout. Proto komunikace mezi „pány a přáteli“ nabývala často až ritualizované podoby. Jindřich starší ze Švamberka například očekával od svých sousedů, že se zúčastní posvícení, která pořádal na Zvíkově. Když se jeho sused a příbuzný Ladislav II. Popel z Lobkovic jednou posvícení nezúčastnil, poslal omluvný dopis, ve kterém vysvětloval důvod své nepřítomnosti. Spolu s dopisem daroval bohatšímu susedovi koně.² Použil tak dar zvířete jako způsob omluvy za vybočení z očekávaného chování.

„Páni a přátelé“ nebyli jednolitou skupinou. Podle povahy vztahu je lze rozdělit na pokrevní příbuzné, nepokrevní příbuzné, klienty, služebníky a sousedy.³ Nejdůležitější byl pro šlechtice rod, do kterého se narodil. Jeho postavení ve společnosti bylo opravňováno údajnými osobními ctnostmi, jež zdědil po svých urozených předcích. Proto musel pečovat o čest rodiny a dobré jméno jejích členů.⁴ Nepokrevní příbuzné získával šlechtic v průběhu života. Nejvýznamnější příležitost k rozšíření této skupiny byl sňatek. Zajištění pokračování rodu byla jedna z nejdůležitějších životních povinností šlechticů. Zplození syna bylo hlavním úkolem manželství.⁵ Šlechtické nevěsty se vybíraly podle jejich urozenosti a podle politických nebo finančních zájmů rodu ženicha.⁶ Sňatek také utvrzoval přátelství mezi šlechtickými rodinami. Spřízněné rodiny, spolupracující v regionální nebo zemské politice, mohly být spojeny několika manželstvími najednou.⁷ Dalším druhem nepokrevního příbuzenství bylo kmotrovství. Při výběru kmotrů se rodiče snažili získat co nejvlivnější a nejbohatší šlechtice. Považovalo se za strategii k rozšíření

¹ Václav BŮŽEK, „Páni a přátelé“ v myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku, *Český časopis historický* 100, 2002, s. 229-264, zde s. 233.

² SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 705.

³ V. BŮŽEK, c. d., s. 233-234.

⁴ Týž a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010, s. 500.

⁵ Týž – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha-Litomyšl 2002, s. 306.

⁶ Tamtéž, s. 309-315.

⁷ Např. Lobkovicové uzavřeli s rodem pánů ze Švamberka ve čtyřicátých a padesátých letech 16. století pět manželství. Jiří JÁNSKÝ, *Páni ze Švamberka, Domažlice 2020*², s. 336.

skupiny „pánů a přátel“, proto se kmotři zpravidla nehledali mezi příbuznými.⁸ Kmotrovství se nazývalo „duchovní příbuzenství“. Po tridentském koncilu bylo církví jako opravdové příbuzenství považováno za překážku k sňatku.⁹ Aby se kmotr oženil se svou kmotřenkou, potřeboval papežský dispens, podobně jako když sňatek uzavírali švagr a ovdovělá švagrová nebo bratranec a sestřenice.¹⁰

Klientstvím nebo patronátem se nazývá vztah mezi vlivným a bohatým šlechticem zpravidla panského stavu a chudším rytířem. Patron byl vždy na vyšší sociální příčce než klient. Příslušníci nižšího šlechtického stavu se už v 16. století často nemohli uživit z vlastní půdy, protože nedokázali na městských trzích konkurovat panským velkostatkům. Museli tak svoje pozemky sousednímu pánovi prodat a uchýlit se do města, odejít hledat uplatnění za hranicemi v žoldnéřských armádách, nebo uzavřít s bohatým sousedem kompromis a stát se jeho klientem.¹¹ Rytíři v takovém vztahu si ponechali pozemky ve vlastní držbě, ale podřídili se pánovi. Vykonávali pro něj služby, podporovali ho v politických jednáních a půjčovali mu peníze. Ryze dobrovolné služby se pak prolínaly s vynucenými povinnostmi.¹² Vztah pána a klienta i přes podřízenost jednoho druhému nabýval oboustranné prospěšnosti. Patroni ochraňovali své klienty a jejich rodiny v případě přírodní katastrofy, morové epidemie nebo vojenského vpádu, zastávali se jich v soudních přích, platili univerzitní vzdělání jejich synům a dcerám poskytlí vzdělání na svých dvorech. Získávali pro ně také politické úřady vyhrazené pro nižší šlechtu, z čehož pak sami těžili politickou podporu.¹³ Široké klientské zázemí také zvýrazňovalo pánovu urozenost.¹⁴

Rytíři mohli být bohatšími šlechtici také zaměstnáni. Často vykonávali úřední správu na panských velkostatech. V tomto případě už byla jejich služba smluvně daná, měli jasně vymezené úřednické povinnosti a pánovy požadavky plnit museli, aby o úřednické místo nepřišli.

⁸ V. BŮŽEK, „Páni a přátelé“, s. 249.

⁹ Guido ALFANI, Godparenthood and The Council of Trent: Crisis and Transformation of a Social Institution (Italy (XV-XVIIth centuries), *Obradoiro de Historia Moderna* 18, 2009, s. 45-69, zde s. 46-47.

¹⁰ V. BŮŽEK, J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 308.

¹¹ Tamtéž, s. 51.

¹² Tamtéž, s. 51-52.

¹³ Václav BŮŽEK, Mezi dvorem, rezidenčním městem a rytířskou tvrzí (Domácnosti rytířů, měšťanů a církevních hodnostářů v rožmberských službách), *Opera historica* 3, 1993, s. 287-313, zde s. 290.

¹⁴ Týž – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 52.

Schopní správci však dokázali ovládnout byrokracii velkostatku a propracovat se až mezi nejbližší rádce velmožů.¹⁵

Ryze sousedské vztahy se ve šlechtickém prostředí objevovaly zřídka. Sousední šlechtické rody podobné majetnosti a urozenosti se spojovaly sňatky a stávaly se tak nepokrevními příbuznými. Takové pouto bylo silnější a poskytovalo jistější spojení zájmů obou rodů. S chudšími a méně urozenými sousedy zase vstupovali šlechtici do patronátního vztahu.¹⁶ Sousedství tak bylo většinou pouze přechodnou fází ve šlechtických vztazích.

V souboru dopisů uložených v treboňském archivu adresovaných Jindřichovi staršímu ze Švamberka, které se z různých tematických pohledů věnují zvířatům, lze najít 46 jeho „pánů a přátel“.¹⁷ Z toho je 10 pokrevních příbuzných, 11 příbuzných nepokrevních, 12 klientů, 12 služebníků a 1 soused bez klientských vazeb. Pro pochopení, proč posílali Jindřichovi staršímu ze Švamberka zvířecí dary, děkovali za dary jím zaslané nebo ho zvali na lovy, je třeba přiblížit jejich majetek, politickou kariéru a povahu jejich vztahu se zvířkovským pánem.

Pokrevní příbuzní Jindřicha staršího ze Švamberka byli hlavně jeho mladší bratři. Kromě korespondence a posílání si darů se navzájem osobně navštěvovali, někdy společně obědvali či večereli a jezdili spolu na lovy a hony.¹⁸ Všichni bratři spolu sousedili. Nejdále žili se svými rodinami Zdeněk mladší a Václav ze Švamberka. Oba bydleli na Bechyni, od Zvíkova vzdálené pouhých 24 kilometrů.¹⁹ Ze všech bratrů Jindřicha staršího ze Švamberka se politicky angažoval jen Jan starší ze Švamberka. Mezi lety 1557-1558 vykonával úřad nejvyššího sudího dvorského.²⁰ Bydlel v Milevsku. Psal se sídlem „na milevském klášteře“, protože v roce 1543 uzavřel smlouvu s tamějším opatem, a získal tak získal klášter na 12 let do vlastnictví.²¹ Často také pobýval na květovském panství, kde spolu s bratry lovil divokou zvěř.²² Ve vybraných dopisech se Jan starší ze Švamberka objevoval nejčastěji. Jindřichovi staršímu ze Švamberka adre-

¹⁵ Václav BŮŽEK, *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech*, Praha 1996, s. 27-28.

¹⁶ Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004, s. 660.

¹⁷ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka. Tabulka č. 1 na konci této kapitoly.

¹⁸ Tamtéž, inv. č. 209. Bechyně, 1. 11. 1552, Zdeněk mladší ze Švamberka Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „...ke mně jako zejtra bohda k večeri přijeti ráčíte. (...) ...tento pátek příští kratochvíl v štvání zajícův chci míti.“

¹⁹ J. JÁNSKÝ, c. d., s. 326.

²⁰ František PALACKÝ, *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků*, in: Jaroslav Charvát (ed.), *Dílo Františka Palackého I*, Praha 1941, s. 367.

²¹ J. JÁNSKÝ, c. d., s. 321-322.

²² SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 236. Milevsko, 16. 8. 1556, Jan starší ze Švamberka Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „...že dá-li Bůh v tento úterý příští ke mně do Květova k snídani přijeti ráčíte, tak se naději, že i toho dne tu o blízce lov míti budu...“

soval 9 dopisů týkajících se lovů a zvířat.²³ To bylo třikrát více než ostatní bratři. Václav a Zdeněk mladší ze Švamberka a na Bechyni poslali staršímu bratrovi po třech dopisech, Bohuslav ze Švamberka, žijící na blízkém Orlíku, pouze dva.²⁴ Nejmladší bratr Ratmír nestačil staršímu sourozenci před svou časnou smrtí v roce 1546 poslat žádný dopis.²⁵ Švamberští bratři ze zvíkovské větve spolu vycházeli výjimečně dobře.²⁶ Pokud měli nějaké osobní spory, neřešili je korespondenčně. Jediný náznak naznačující neshody mezi bratry pochází z roku 1536. Jedná se o smlouvu mezi Jindřichem starším a Bohuslavem ze Švamberka. Starší bratr se v ní zavazoval poskytnout mladšímu koně a peníze, jež potřeboval ke službě na dvoře knížete Jiřího Míšeňského.²⁷ To, že bratři uzavřeli smlouvu, kterou navíc zprostředkovala třetí strana, nejvyšší kancléř Hanuš Pluh z Rabštejna, ukazuje neschopnost přátelské dohody. Po zbytek Jindřichova života už se však žádné podobné prameny nevyskytují.

Bratřenci Jindřicha staršího ze Švamberka z borské větve žili na panstvích vzdálených od Zvíkova přes 100 kilometrů. Bartoloměj a Jan Erazim ze Švamberka sídlili na Boru a Petr na Ronšperce.²⁸ Zdvořilostní návštěvy a společné lovy pro ně nepřicházely v úvahu. Jejich komunikace s Jindřichem starším ze Švamberka byla omezena na korespondenci a posílání darů.²⁹ Přátelství mezi bratřenci se tak občas dostávalo na tenký led. Vztahy se poprvé ochladily v roce 1544, kdy Jindřich starší ze Švamberka prodal rodový hrad Krasíkov svému švagru Volfovi mladšímu Krajířovi z Krajku.³⁰ Pro šlechtické rody byla držba hradu, podle kterého nazývali svůj rod, prestižní záležitostí.³¹ Byl hmotným důkazem rodové starobylosti.³² Prodej hradu si mohli ostatní Švamberkové vyložit jako znevážení celé rodiny. V polovině padesátých let vztah mezi bratřenci pokazil spor Viléma z Rožmberka a pánů z Plavna. Rožmberského vladaře podporovala hlavně katolická jihočeská šlechta, zatímco urození luteráni ze severozápadních Čech

²³ Tamtéž, inv. č. 6, 157, 367, 226, 236, 243, 250, 251, 385.

²⁴ Tamtéž, inv. č., 190, 206, 209, 212, 276, 278, 355, 357.

²⁵ Poslední zmínka o Ratmírovi ze Švamberka je dopis, s nímž mu Václav ze Švamberka poslal kuřata na uzdravení. Tamtéž, inv. č. 459.

²⁶ J. JÁNSKÝ, c. d., s. 330.

²⁷ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 78.

²⁸ J. JÁNSKÝ, c. d., s. 370.

²⁹ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 273. Bor, 14. 5. 1560, Bartoloměj ze Švamberka Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „...nemohl sem pomínouti než Vaší Milosti tímto mým psaním, poněvadž osobně nemohu, navštívit...“

³⁰ J. JÁNSKÝ, c. d., s. 333.

³¹ Např. Jan z Pernštejna před svou smrtí v roce 1548 údajně nabádal své syny: „...Pernštejna nikdy, aby prodán byl, nedopouštějte, nýbrž ať se na Pernštejně vždycky staví...“ Petr VOREL, Páni z Pernštejna. Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy, Praha 1999, s. 176.

³² Robert ŠIMŮNEK, Repräsentace české středověké šlechty, Praha 2013, s. 25.

se přidali k plavenskému seskupení.³³ Zvíkovská a borská větev pánů ze Švamberka se tak dostala do protilehlých politických táborů. Bratřenci Jindřicha staršího ze Švamberka se proto neúčastnili jeho svatby s Alžbětou z Rožmberka v roce 1554.³⁴ Tři roky poté už byla rodová roztržka zažehnána a západočeští i jihočeští Švamberkové se bok po boku účastnili svatby Viléma z Rožmberka s Kateřinou Brunšvicovou.³⁵ Všichni tři borští bratřenci Jindřicha staršího ze Švamberka vlastnili střední majetek.³⁶ Jediný vysoký politický úřad z nich zastával Jan Erazim ze Švamberka. V letech 1561-1565 byl nejvyšším mincmistrem.³⁷ Více se zajímali o krajskou politiku. Petr ze Švamberka byl hejtmanem Plzeňského kraje v letech 1567 a 1568, Jan Erazim ze Švamberka zastával též hejtmánství o sedm let později v letech 1575 a 1576.³⁸

V korespondenci vystupovali ve dvou případech také příbuzní Jindřicha staršího ze Švamberka z přimdecko-třebelské větve, která se od borských Švamberků oddělila už v 15. století,³⁹ bratři Adam a Jáchym ze Švamberka.⁴⁰ Sídlili na Přimdě a na Kynžvartě. Sousedili s borskými Švamberky a byli stejně majetní.⁴¹ Na rozdíl od nich však setrvali u katolického vyznání. Oba dva bratři spojili svoji kariéru s královským dvorem. Adam ze Švamberka zastával v období let 1566 až 1577 úřad nejvyššího sudího dvorského a Jáchym ze Švamberka byl v letech 1570-1574 presidentem dvorské komory. Po roce 1577 přešel Adam ze Švamberka do zemské politiky a stal se nejvyšším sudím zemským. Jáchym ze Švamberka v roce 1572 zastupoval navíc úřad hejtmana německých lén.⁴² Díky katolické víře a ochotě zastávat dvorské úřady se přimdecko-třebelským Švamberkům zamlouvala habsburská politika. Ferdinandovi I. se snažili za-

³³ Jaroslav PÁNEK, Zápás o vedení české stavovské obce v polovině 16. století (Knížata z Plavna a Vilém z Rožmberka 1547-1556), *Československý časopis historický* 31, 1983, s. 855-884, zde s. 870-871.

³⁴ J. JÁNSKÝ, c. d., s. 334.

³⁵ Tamtéž, s. 336.

³⁶ Všichni tři spadali do majetkové kategorie B (střední majetek). Podle berního rejstříku Otto PLACHT, *Odhad majetku stavů království českého z r. 1557*, *Věstník Královské české společnosti nauk, tř. filosoficko – historicko – filologická* 1947, Praha 1950, s. 69 a typologie Alois MÍKA, *Majetkové rozvrstvení české šlechty v předbělohorském období*, *Sborník historický* 15, 1967, s. 45-73, zde s. 68.

³⁷ F. PALACKÝ, c. d., s. 367.

³⁸ Petr MAREŠ, *Obsazování úřadu krajského hejtmana v předbělohorském období a soupis krajských hejtmánů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617*, Praha 2009, s. 123.

³⁹ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého XIII*, Praha 1905, s. 43.

⁴⁰ SOA Třeboň, *Cizí rody-registratura, ze Švamberka*, inv. č. 360, 388.

⁴¹ Podle berního rejstříku O. PLACHT, c. d., s. 68 a 69, typologie A. MÍKA, c. d., s. 68

⁴² F. PALACKÝ, c. d., s. 366-367, 372, 382.

vděčit i vojensky. V roce 1546 se Adam ze Švamberka účastnil válečného tažení proti Turkům.⁴³

Nepokrevní příbuzní Jindřicha staršího ze Švamberka představují v dopisech různorodou skupinu. Nejčastěji bylo nepokrevní příbuzenství navázáno sňatkem. Čtyři z jedenácti nepokrevních příbuzných byli švagry nebo tchány Švamberků a ve třech případech pocházeli z rodů, kteří byli s pány ze Švamberka příbuzensky spjati mnohonásobně, Šternberků a Lobkoviců. Rod Švihovských z Rýzemberka, ve vybraných dopisech zastoupený dvěma osobami, byl s Jindřichem starším ze Švamberka spojen nevlastním bratrstvím. Půta Švihovský z Rýzemberka byl totiž syn jeho nevlastní matky Anežky Bezdrůžické z Kolovrat.⁴⁴ Ve skupině nepokrevních příbuzných byli zahrnuti také kmotřenci Jindřicha staršího ze Švamberka, Jan mladší z Řičan a Zdeněk starší ze Šternberka.

Vzdálenost sídel nepokrevních příbuzných od Zvíkova byla pro každého z nich velmi odlišná. Zatímco Ladislav II. Popel z Lobkovic sídlil na Vysokém Chlumci a sousedil tak se zvíkovským panstvím, tchán zvíkovských Švamberků Zdeněk Meziříčský z Lomnice sídlil na Ledči, vzdálené od Zvíkova 83 kilometrů. Rozdílná byla také jejich majetnost.⁴⁵ Nejbohatší příbuzný Jindřicha staršího ze Švamberka byl Adam ze Šternberka. Byl mezi nejbohatšími šlechtici v zemi.⁴⁶ Břetislav Švihovský z Rýzemberka, syn Půty Švihovského z Rýzemberka, se zase o svůj střední majetek děлил se synovcem Václavem Švihovským z Rýzemberka.⁴⁷ Druhý Břetislavův synovec Jan Švihovský z Rýzemberka dokonce ani středního majetku nedosáhl.⁴⁸ Z jedenácti nepokrevních příbuzných Jindřicha staršího ze Švamberka, kteří vystupovali v dopisech, pouze tři nebyli politicky činní, přičemž jeden z těchto tří byla žena, Johanka Hasištejnská z Lobkovic. Zastávali spíše zemské než dvorské úřady. Nejvyšších hodností dosáhl Volf Krajír z Krajku, švagr Jindřicha staršího ze Švamberka, jemuž zvíkovský pán prodal

⁴³ J. JÁNSKÝ, c. d., s. 455-456.

⁴⁴ Tamtéž, s. 317.

⁴⁵ Z jedenácti nepokrevních příbuzných dva spadají do majetkové kategorie A (drobný majetek), čtyři do kategorie B (střední majetek), čtyři dosahují kategorie C (velký majetek) a jeden kategorie D (největší majetek). Podle berního rejstříku O. PLACHT, c. d., s. 57, 62, 69, 76-77, 81, 98 a typologie A. MÍKA, c. d., s. 68.

⁴⁶ Dosahoval kategorie D (největší majetek). Podle berního rejstříku O. PLACHT, c. d., s. 69 a typologie A. MÍKA, c. d., s. 68.

⁴⁷ Břetislav Švihovský z Rýzemberka sídlil na Horažďovicích se svým synovcem Václavem. V berním rejstříku se objevuje jen Václavovo jméno. Podle berního rejstříku O. PLACHT, c. d., s. 77 a typologie A. MÍKA, c. d., s. 68.

⁴⁸ Jan Švihovský z Rýzemberka a na Horažďovicích spadal do kategorie A (drobný majetek). Podle berního rejstříku O. PLACHT, c. d., s. 76 a typologie A. MÍKA, c. d., s. 68.

švamberský rodový hrad Krasíkov. V letech 1538–1542 byl nejvyšším kancléřem království, poté až do své smrti roku 1554 nejvyšším purkrabím.⁴⁹ Jeho politickou kariéru nepřerušila ani účast na stavovském povstání roku 1547, i když mu kvůli ní panovník nedávno získaný Krasíkov odebral.⁵⁰ Nepokrevní příbuzní Jindřicha staršího ze Švamberka však získávali i nižší, méně důležité funkce jako úřad hofmistra královského dvora v případě Břetislava Švihovského z Rýzemberka.⁵¹ Někteří z nich se neuplatnili v politice na zemské, ani dvorské úrovni a vykonávali pouze úřad krajského hejtmana.⁵² Různý byl také jejich osobní vztah s Jindřichem starším ze Švamberka. Zatímco většina z nich udržovala s Jindřichem spíše účelový poměr, složený z posílání darů a půjčování koní za jasně stanovené protislužby, objevovala se v této skupině také přátelství v dnešním slova smyslu. Nejlepším přítelem Jindřicha staršího ze Švamberka byl Břetislav Švihovský z Rýzemberka. Vyměnili si spolu mnoho přátelských dopisů.⁵³ Břetislav Švihovský z Rýzemberka v nich adresáta často nazýval „*starým tovaryšem*“.⁵⁴ Na povahu vztahů nepokrevních příbuzných měla zřejmě velký vliv geografická vzdálenost mezi sídly šlechticů. S příbuznými, kteří sousedili se zvíkovským panstvím, a s nimiž se Jindřich starší ze Švamberka mohl setkat osobně na lovu nebo u hodovního stolu, udržoval vřelejší vztah než s těmi vzdálenějšími.

Vedle příbuzenství jsou v dopisech zastoupeny ve stejné míře také vztahy klientské a služební. Všichni klienti Jindřicha staršího ze Švamberka náleželi k rytířskému stavu a všichni až na dvě výjimky vlastnili drobný majetek.⁵⁵ Pro zvíkovského pána vykonávali příležitostné služ-

⁴⁹ F. PALACKÝ, c. d., s. 365-366.

⁵⁰ J. JÁNSKÝ, c. d., s. 333-334.

⁵¹ F. PALACKÝ, c. d., s. 378.

⁵² Jan mladší z Říčana a na Kosově Hoře byl hejtmanem Vltavského kraje v letech 1567/1568, 1569/1570 a 1571/1572, Zdeněk starší ze Šternberka a na Blatné vykonával úřad hejtmana Prácheňského kraje v období let 1563/1564 a 1565/1566. P. MAREŠ, c. d., s. 134, 152.

⁵³ Jindřich HOSPASKA, Jindřich starší ze Švamberka a jeho sociální okolí, České Budějovice 2012 (= Bakalářská práce), s. 50.

⁵⁴ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 640 Horažďovice 22. 4. 1564, Břetislav Švihovský z Rýzemberka Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „...*bych Vaší Milosti věrně přál, jako svému zvláště milému panu bratru a starému tovaryši.*“. „*Tovaryš*“ znamenal ve staročeštině „*připojenec, stoupenec, druh, společník*“ Josef JUNGSMANN, Slovník česko-německý IV, S-U, Praha 1838, s. 612.

⁵⁵ Volf Hozlaur starší z Hozlaur a Přeč Skuhrovský ze Skuhrova spadali do majetkové kategorie B (střední majetek), zbytek klientů spadal do kategorie A (drobný majetek). Podle berního rejstříku O. PLACHT, c. d., s. 65, 84 a typologie A. MÍKA, c. d., s. 68.

by. Na jeho požádání mu posílali zvířata a půjčovali mu své koně nebo lovecké psy.⁵⁶ Rytíři, se kterými Jindřich starší ze Švamberka udržoval patronátní vztah, sídlili na panstvích nedaleko Zvíkova. Nejdále na Stříteži, vzdálené 53 kilometrů. Díky tomu se se zvíkovským pánem mohli vídat osobně. Kromě lovů a zdvořilostních návštěv se účastnili i soukromějších záležitostí. V roce 1551 si Jindřich starší ze Švamberka pozval klienta Jana mladšího Kalenice z Kalenic na své pouštění žilou.⁵⁷ Jindřich starší nevyužíval klientských vazeb k politické činnosti. Ze všech jeho klientů byl politicky činný pouze Jan mladší z Kalenic. V letech 1563 a 1564 byl prácheňským hejtmanem.⁵⁸

Služebníci Jindřicha staršího ze Švamberka, spravující pro něj statky, byli nejchudší skupinou jeho „pánů a přátel“.⁵⁹ Nejčastěji si od nich nechával posílat jídlo, kterým zásoboval svůj dvůr.⁶⁰ Nejdůležitější pro zásobování Jindřichova dvora byly Kestřany. Na kestřanském panství se nacházela jedna z nejstarších rybníčních soustav v jižních Čechách a Švamberkové se ji snažili rozšiřovat po celé 16. století.⁶¹ Jindřich starší ze Švamberka zaměstnával za svůj život šest kestřanských správců.⁶²

Samostatnou skupinu představují klienti nepokrevních příbuzných Jindřicha staršího ze Švamberka, které pro něj vykonávali služby. První svatbou s Kateřinou z Pernštejna si zvíkovský pán otevřel cestu k moravským pernštejnským statkům. Víno si tak nechával posílat ze židlochovického panství, jež vlastnil jeho švagr Vratislav z Pernštejna.⁶³ Ve výběru vína pomá-

⁵⁶ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 201. Střítež, 24. 8. 1550, Bohuslav Buzický z Buzic Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „*Taky mi ráčíte psáti o tu chrtici, k[t]jerouž jsem měl Vaší Milosti poslati...*“

⁵⁷ J. JÁNSKÝ, c. d., s. 329.

⁵⁸ P. MAREŠ, c. d., s. 134.

⁵⁹ Polovina z nich spadala do nejchudší skupiny A (I), jména druhé poloviny se v berním rejstříku ani nenachází. Podle O. PLACHT, c. d., s. 76-78, 83-84, 98 a typologie A. MÍKA, c. d., s. 68.

⁶⁰ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 469 Zvíkov 4. 2. 1549, Jiřík Rudolf z Rudolče Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „*Podle poručení a rozkazu Vaší Milosti posílám 1 kopy slepic, koloucha, zajíců 8, másla vědro, sejr 1, slanin půl poltu, to 2 činí. Pán Bůh Vaší Milosti rač dáti s zdraví[m] užívati.*“ *Polt* byl řeznický termín pro polovinu. Josef JUNGSMANN, Slovník česko-německý III, P-R, Praha 1837, s. 274.

⁶¹ Karel DUDÁČEK, Rybníky na statku Kestřany do roku 1700, Archivum Trebonense. Sborník studií pracovníků jihočeských archívů, 6, 1986, s. 184-197, zde s. 184.

⁶² Byli to Mikuláš z Vetlé, Fridrich Kotulínský z Frydberka, Jan starší Lipovský z Lipovice, Jan Osovský z Adlaru, Jan Počepický z Počepic a Kryštof Rambach z Obory. SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 449, 456, 483, 488, 499, 479.

⁶³ P. VOREL, c. d., s. 189.

hal švamberským poslům židlochovický správce, pernštejnský služebník, Jan z Hosenpecku.⁶⁴ K rozšíření klientely využil Jindřich starší ze Švamberka i svého druhého manželství s Alžbětou z Rožmberka. Od třeboňského důchodního písaře Kašpara Ebnera z Vosule si nechal posílat zvěřinu.⁶⁵ Rožmberští příbuzní Jindřicha staršího ze Švamberka byli švagry pánů z Hradce.⁶⁶ Mohl tak využít služeb Ctibora Vrchotického z Loutkova, panského regenta Jáchyma z Hradce.⁶⁷ Nechával si od něj posílat víno z hradeckého trhu a skrze něj posílal sedla na opravu k hradeckému sedláři.⁶⁸

Soused, který zároveň nebyl příbuzným či klientem Jindřicha staršího ze Švamberka, se v korespondenci objevil pouze jednou. Byl jím Václav Zajíc z Házmburka. Začlenění do samostatné skupiny si zasloužil svou zvláštní hodností. Byl totiž nejvyšším převorem české provincie rytířského řádu johanitů.⁶⁹ Jeho hodnost mu zamezila nejčastější cestu do skupiny nepokrevních příbuzných, sňatek. Jindřich starší ze Švamberka s ním však přesto udržoval dobré sousedské vztahy. Jako johanitský převor sídlil Václav Zajíc z Házmburka na strakonickém hradu. Nežil skromně, jak se od řádového rytíře očekávalo, ale jako renesanční šlechtic, užívající požitků pozemského života.⁷⁰ Mimo jiné holdoval loveckým kratochvílím, což jistě přispělo k jeho přátelství se zvíkovským pánem.⁷¹

Šlechtice, jež posílali Jindřichovi staršímu ze Švamberka zvířata, lze rozčlenit do pěti skupin. Čtyři z nich byly přibližně stejně početné. Jednalo se o pokrevní a nepokrevní příbuzné, klienty a služebníky. Do skupiny sousedů spadal jen jeden šlechtic. Jindřichovi vztahy ke každé skupině se lišily. Značnou roli ve vytvoření přátelství hrála vzdálenost mezi šlechtickými sídly. Klienti Jindřicha staršího ze Švamberka všichni náleželi k nižšímu šlechtickému stavu a až na

⁶⁴ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 466. Židlochovice, 15. 11. 1548, Jan z Hosenpecku Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „*Ráčíte-li Vaše Milosti koho poslati na skupování vín, rád komu napomůžen budu, a pomohu koupiti.*“

⁶⁵ Tamtéž, inv. č. 485.

⁶⁶ Jáchym z Hradce byl manželem Anny z Rožmberka. Jaroslav PÁNEK (ed.), Václav Březan, Životy posledních Rožmberků I, Praha 1985, s. 11.

⁶⁷ Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA a kol. Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce, Praha 1997, s. 221.

⁶⁸ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 354. Jindřichův Hradec, 21. 9. 1547, Ctibor Vrchotický z Loutkova Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „*Sedlo, který ste mi ráčili poslati, teď je Vaší Milosti zase posílám. A dal jsem od něho 2 kopy 10 zlatých míšeňských...*“

⁶⁹ Václav BŮŽEK – František KOREŠ – Petr MAREŠ – Miroslav ŽITNÝ, Rytíři renesančních Čech ve válkách, Praha 2016, s. 84.

⁷⁰ Tamtéž, s. 91-93.

⁷¹ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 158. Strakonice, 17. 9. 1548, Václav Zajíc z Házmburka Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „*...co nejdříve, jak rosa spadne, se tam k Vaší Milosti vypravím a těm lítavým chrtů[m] rád podívati...*“

výjimky vlastnili drobný majetek v blízkosti zvíkovského panství. Kvůli svému nezájmu o politiku jich nevyužíval k získání vlivu v zemských a dvorských úřadech. Jindřich starší ze Švamberka zaměstnával ve správě velkostatku rytířské úředníky. Pocházeli z chudých rodin nejnižších společenských příček rytířského stavu. Všechny uvedené šlechtice rozmanitých vlastností a majetku spojuje osoba Jindřicha staršího ze Švamberka. S ním komunikovali pomocí zvířecích darů a lovů. Každá ze skupin „pánů a přátel“ však sledovala jiné cíle a od svého vztahu s Jindřichem starším ze Švamberka očekávala něco jiného.

Tabulka č. 1 Odesílatelé zvířecích darů

Odesílatelé	Majetek	Stav	Kraj	Sídlo	Vzdálenost od Zvíkova	Politická/správní hodnost	Společenské/genealogické vazby
Adam ze Švamberka	D (X)	Panský	Prazeňský	Konopiště	51 km	Sudí dvorský 1549-1554, purkrabí karlíštejnský 1549, nejvyšší komorník 1554-1560 +	Nepokrevní příbuzný
Adam ze Švamberka	B (V)	Panský	Prazeňský	Prácheňsko	114 km	Nejvyšší sudí dvorský 1566-1577, nejvyšší sudí zemský 1577-1581	Pokrevní příbuzný
Bartholoměj Čelkovský z Čelkova	A (III)	Rytrský	Prazeňský	Hořovice	49 km		Klient
Bartholoměj ze Švamberka	B (V)	Panský	Prazeňský	Bor	106 km		Pokrevní příbuzný
Bohuslav Buzický z Buzic	A (I)	Rytrský	Prazeňský	Stráž	53 km		Klient
Bohuslav ze Švamberka	B (VII)	Panský	Prazeňský	Orlík	8 km		Pokrevní příbuzný
Bretislav Švihovský z Ryžberka	B (VI)	Panský	Prazeňský	Horázdovice	38 km	Hofmistr královského dvora 1516-1519	Nepokrevní příbuzný
Čtiboř Verchotický z Loutkova	A (IV)	Rytrský	Bechyňský	Jindřichův Hradec	67 km	Úředník Jáchyma z Hradce v Jindřichově Hradci	Nepokrevní příbuzný
Fridrich Doudlebský z Doudleb	A (III)	Rytrský	Bechyňský	Nadějkov	22 km	Vyběří posudného krále Bechyňského, hejtmán Bechyňska 1572/1573	Sužebník příbuzného
Fridrich Kotulinský z Frydberka	C (IX)	Rytrský	Prazeňský	Kaštaný	20 km	Úředník (purkrabí) Jindřicha staršího na Kaštaněch	Sužebník
Jáchym Šlik z Hořic	C (IX)	Panský	Prazeňský	Rabštejn	94 km	Hejtmán německých lén 1555-1571	Nepokrevní příbuzný
Jáchym ze Švamberka	B (V)	Panský	Prazeňský	Přimda	114 km	Hejtmán německých lén, prezident dvorské komory 1570-1574	Pokrevní příbuzný
Jan (mladší) z Říčan	A (IV)	Panský	Vitavský	Kosova Hora	31 km	Hejtmán Vitavska 1567/1568 a 1571/1572	Nepokrevní příbuzný
Jan Bohuchval z Hrádku	A (III)	Rytrský	Prazeňský	Tyn n. Vitavou	28 km		Klient
Jan mladší Kalenic z Kalenic	A (III)	Rytrský	Prazeňský	Švořovice	106 km	Nejvyšší mincmistr 1561-1566, hejtmán Písaňska 1575/1576	Pokrevní příbuzný
Jan Osovský z Adlaru	A (II)	Rytrský	Prazeňský	Kaštaný	18 km	Hejtmán Prácheňska 1563/1564	Klient
Jan Počepický z Počepic	A (I)	Rytrský	Vitavský	Kaštaný	20 km	V 60. letech úředník Jindřicha staršího na Kaštaněch	Sužebník
Jan starší Lipovský z Lipovice	A (I)	Rytrský	Prazeňský	Kaštaný	20 km	Úředník Jindřicha staršího na Kaštaněch	Sužebník
Jan starší ze Švamberka	B (V)	Panský	Bechyňský	Milavsko	20 km	Úředník Jindřicha staršího na Kaštaněch	Pokrevní příbuzný
Jan Švihovský z Ryžberka	A (IV)	Panský	Prazeňský	Horázdovice	12 km	Sudí dvorský 1557-1558	Nepokrevní příbuzný
Jan z Dobrohoště	A (II)	Rytrský	Bechyňský	Svátkovice	38 km		Klient
Jan z Hossanecku	A (II)	Rytrský	Jihní Morava	Židlochovice	16 km		Klient
Jan Záleský z Proseho	A (IV)	Rytrský	Prazeňský	Zalazly	180 km	Úředník Vratislava z Pernštejna na Židlochovicích	Sužebník příbuzného
Jan žantovský z Nedobřevic	A (III)	Rytrský	Prazeňský	Mírovice	43 km		Klient
Jindřich Kořenský z Terešova	A (III)	Rytrský	Prazeňský	Neznašov	15 km		Klient
Jiřík Rudolf z Rudolice	A (II)	Rytrský	Prazeňský	Zvíkov	25 km	Úředník Jindřicha staršího na Zvíkově	Klient
Jiřík Šebřťovský z Štrétkovic	A (I)	Rytrský	Prazeňský	Orlík	0 km	Úředník Jindřicha staršího na Zvíkově	Sužebník
Johanna Hasištejnská z Lobkovic	B (VI)	Panský	Prazeňský	Orlík	8 km	Rožmberský duchovní pisar' třeboňský	Nepokrevní příbuzná
Kašpar Ebner z Vosale	B (VI)	Rytrský	Prazeňský	Třeboň	64 km		Sužebník příbuzného
Kyřtof Hambach z Oboory	A (I)	Rytrský	Prazeňský	Kaštaný	20 km	Úředník Jindřicha staršího na Kaštaněch	Sužebník
Kyřtof ze Švamberka	B (V)	Panský	Bechyňský	Orlík	8 km	Hejtmán Bechyňska 1565/1566, 1567/1568, 1572/1573 a 1576/1577, Prácheňska 1574/1575	Pokrevní příbuzný
Ladislav II. Popel z Lobkovic	C (VIII)	Panský	Vitavský	Vysoký Chlumec	8 km	President nad apelacemi 1548-1570, nejvyšší hofmistr 1570-1576 +	Nepokrevní příbuzný
Mikuláš z Vrtě	A (I)	Rytrský	Bechyňský	Kaštaný	20 km	Úředník Jindřicha staršího na Kaštaněch	Sužebník
Petr Počepický z Počepic	A (I)	Rytrský	Vitavský	Bechyňka	24 km	Úředník Jindřicha staršího na Bechyni	Sužebník
Petr ze Švamberka	B (VII)	Panský	Prazeňský	Ronšperk	101 km	Hejtmán Písaňska 1567/1568	Pokrevní příbuzný
Přech Skuhrovský ze Skuhrova	B (VII)	Rytrský	Kouřimský	Milčín	37 km		Klient
Václav Holický ze Švamberka	B (VII)	Panský	Kouřimský	Lašno	48 km		Nepokrevní příbuzný
Václav Zajíč z Háznuburka	C (IX)	Panský	Prazeňský	Strakonice	28 km	Dědičný trucksas Království českého, mistr strakonických Johanitů, hejtmán Prácheňska 1569/1570	Soušed
Václav ze Švamberka	B (V)	Panský	Bechyňský	Bechyňka	24 km		Pokrevní příbuzný
Vilém Loubský z Lub	A (III)	Rytrský	Prazeňský	Zálužany	15 km		Klient
Volf (Krajčí) z Krajků	C (VIII)	Panský	Bechyňský	Nová Bystřice	81 km	Nejvyšší kancléř 1538-1542, Nejvyšší purkrabí 1542-1554 +	Nepokrevní příbuzný
Volf Hozlaur starší z Hozlaur	B (V)	Rytrský	Prazeňský	Bzí	36 km		Klient
Zdeněk Meziříčský z Lomnice	C (IX)	Panský	Čáslavský	Ladač	83 km		Nepokrevní příbuzný
Zdeněk mladší ze Švamberka	B (V)	Panský	Bechyňský	Bechyňka	24 km		Pokrevní příbuzný
Zdeněk starší ze Švamberka	B (VI)	Panský	Prazeňský	Blatná	22 km	Hejtmán Prácheňska 1563/1564 a 1565/1566	Nepokrevní příbuzný

4. Proč dostával Jindřich starší ze Švamberka darem zvířata?

Šlechtické vztahy se utužovaly kromě jiných prostředků posíláním darů. Ať už to byl vztah mezi klientem a patronem,¹ „dobrymi přáteli“,² nebo rodinnými příslušníky.³ Tyto dary měly často podobu zvířat.⁴ Pro pochopení, proč si šlechtici posílali zvířecí dary, je třeba provést sémiotickou analýzu dopisů, které dary provázely. Skrze ni lze pochopit, čeho chtěl šlechtic darem dosáhnout. Zvěřina představovala pro šlechtice ideální dar ze dvou důvodů. Prvním byly časté lovy. Lov byl nejoblíbenější a nejčastější šlechtickou kratochvílí.⁵ Díky tomu měli šlechtici zvěřiny na rozdávání. Druhým důvodem byla praxe „vznešeného plýtvání“. Pro urozené hostiny bylo vždy připravováno více jídla, než byli šlechtici schopni sníst.⁶ Kvůli tomu se nemohlo stát, že by darovaná zvěřina přišla nevhod.

Dary zvěřiny a ryb měly mezi společensky si rovnými šlechtici spíše symbolickou hodnotu. V hospodaření dvorských kuchyní tvořily potraviny získané darem nejmenší položku.⁷ Většinu zvěřiny na šlechtických hodovních stolech ulovili poddaní, pro něž nebyl lov kratochvílí, ale strastiplnou prací.⁸ Posílání darů mezi šlechtici znamenalo zhmotnění oboustranně prospěšného vztahu.⁹ V darovaném předmětu věnoval dárce část sebe sama. Proto se v pramenech objevují jazykové obraty jako „dávat ze srdce“.¹⁰ Při konzumaci daru se navíc na dárce při hostinách vzpomínalo.¹¹ Vysoké společenské postavení dárce proto zvyšovalo hodnotu daru.¹² Ro-

¹ Václav BŮŽEK, *Mezi dvorem, rezidenčním městem a rytířskou tvrzí (Domácnosti rytířů, měšťanů a církevních hodnostářů v rožmberských službách)*, in: Týž (ed.), *Život na dvoře a v rezidenčních městech posledních Rožmberků*, České Budějovice 1993 (= *Opera historica* 3), 287-313, zde s. 289.

² Týž, „Páni a přátelé“ v myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku, *Český časopis historický* 100, 2002, s. 229-264, zde s. 242.

³ Např. Petr Vok z Rožmberka posílal svému bratrovi zvěřinu, aby si udržel jeho náklonnost, která ho chránila před věřiteli. Jaroslav PÁNEK, *Poslední Rožmberkové – velmoži české renesance*, Praha 1989, s. 190.

⁴ V. BŮŽEK, *Mezi dvorem*, s. 289.

⁵ Týž a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010, s. 277.

⁶ Tamtéž, s. 283-284.

⁷ Josef HRDLIČKA, *Hodovní stůl a dvorská společnost. Strava na raně novověkých aristokratických dvorech v českých zemích (1550-1650)*, České Budějovice 2000 (= *Monographia historica* 1), s. 33.

⁸ Jan ČABART, *Vývoj české myslivosti*, Praha 1958, s. 96-97.

⁹ V. BŮŽEK, „Páni a přátelé“, s. 242.

¹⁰ Josef PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury II. Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, Praha 1995-1997, s. 44.

¹¹ V. BŮŽEK, „Páni a přátelé“, s. 242.

¹² Vítězslav PRCHAL, *Společenstvo hrdinů. Válka a reprezentační strategie českomoravské aristokracie 1550-1750*, Praha 2015, s. 111.

ku 1558 připojil Petr ze Švamberka na přání svého bratrance Jindřicha staršího ze Švamberka svoji pečeť ke svědčícímu listu jakéhosi pana Samuela. Na oplátku požadoval, aby Jindřich starší ze Švamberka poslal na svatbu jeho sestry čerstvě zastřeleného jelena.¹³ Nebylo to z toho důvodu, že by snad Petr ze Švamberka neměl ve svých lesích jeleny, nebo že by je nedokázal ulovit. Při hostině chtěl dát na odiv dar od svého majetnějšího příbuzného. Dobrý vztah s bratracem mýnil na hostině ukázat tím spíš, že teprve rok předtím s ním znovu navázal přátelství, poškozené sporem Viléma z Rožmberka s knížaty s Plavna.¹⁴

Méně symbolické byly dary koní a loveckých psů. Tato zvířata byla šlechtěná. Když neměli šlechtici žádné dobré psy k připuštění, posílali si navzájem hárající feny.¹⁵ O šlechtění koní vypovídají v dopisech zmínky o „*poušťácích*“,¹⁶ neboli plemenných hřebcích.¹⁷ Šlechtici nemohli získat dobré psy a koně od svých poddaných, protože ti na koních nejezdili¹⁸ a lovit nesměli.¹⁹ Psy a koně si museli vycvičit na vlastní náklady, nechat si je darovat či půjčit, nebo je koupit za značné peněžní částky.²⁰ Proto se darováním psa či koně mohli šlechtici zavděčit svým vlivnějším přátelům a příbuzným. Jindřich starší ze Švamberka svoje důvody k darování koní sám popsal v dopise Václavovi ze Švamberka z roku 1558. Když od něj přijal Petr Vok z Rožmberka darem koně, napsal bratrovi, ať rychle také nějakého pošle, aby se bohatému Rožmberkovi zavděčil.²¹

¹³ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 60. Praha, 25. 11. 1558, Petr ze Švamberka Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „*A podle psaní a žádosti Vaší sem tak učinil a ku listu pečeť svou panu Samuelovi svědčící sem přiložil. A přitom, můj zvláště milej pane strejče, Vás za to přátelsky prosím, že k veselí sestry mé, když Vaší Milosti o tom napíše, kterého času to veselí bude míti bejti, jelen čerstvej k takové potřebě zastřeliti dáti ráčíte a já se toho Vaší Milosti mejm dobrejm přátelství rád odplacovati chci.*“ Obsah listu pana Samuela je neznámý.

¹⁴ Jiří JÁNSKÝ, Páni ze Švamberka, Domažlice 2020², s. 335-336.

¹⁵ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 392, Orlik, 22. 3. 1571, Kryštof ze Švamberka Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „*Ted' Vaší Milosti chrtici svou, kteroužto mezi mými nejlepší jest, odesílám. A zato Vaší Milosti prosím, poněvadž je březí, že holotovi svému, aby ji s tím červeným chrtem Vaší Milosti anebo s tím morovatým od pána Korce, uchoval, poručiti ráčíte.*“

¹⁶ Tamtéž, inv. č. 366, 368.

¹⁷ Jaroslava BLAHYNKOVÁ, Sociolekt jezdeckví – současný stav a proměny, Praha 2013 (=Bakalářská práce), s. 44.

¹⁸ Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku, Praha-Litomyšl 2002, s. 257.

¹⁹ J. ČABART, c. d., s. 47.

²⁰ Komora Petra Voka vydala na přelomu 16. a 17. století za jednoho koně až 500 kop grošů míšeňských. V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, Věk, s. 257.

²¹ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 383. Zvíkov, 25. 11. 1558, Jindřich starší ze Švamberka Václavovi ze Švamberka: „*Ten kůň hnědej jemu pošlete, dokud někdo jinej Vám ho nevezme...*“

Švamberská bratři používali darů zvěřiny a ryb ke zpevnování vzájemných vztahů. To, že dary měly převážně symbolickou hodnotu, sám uznal Václav ze Švamberka. V roce 1560 poslal Jindřichovi staršímu ze Švamberka dva pečené kapry se slovy: „*Ač o tom vím, že toho víc mítí ráčíte nežli já, a snad i lepších ryb, ale samé lásky a paměti, kterou na Vás vždycky mám, toho sem pominouti nemohl, znajíce, že ke mně všecku bratrskou lásku mítí ráčíte.*“²² Dar jako důkaz bratrské lásky a požadavek uchovat sourozence v paměti se objevují ve většině švamberských dopisů, jež doprovázejí bratrské dary, nebo za takové dary děkují.²³

Občas se k daru v dopisu připojila i pozvánka na návštěvu. Václav ze Švamberka děkoval v dopise z roku 1561 Jindřichovi staršímu ze Švamberka za zasloupanou zvěřinu a při té příležitosti ho pozval na oběd.²⁴ Když se Zdeněk mladší ze Švamberka dozvěděl, že na jeho panství bylo zastřeleno divoké prase, nařídil z něj jednu polovinu poslat Jindřichovi staršímu ihned a druhou s ním plánoval sníst osobně.²⁵

V některých případech se ale zaslání daru mohlo jevit jako odmítnutí sourozenecké návštěvy. Jan starší ze Švamberka se obával, že když pošle Jindřichovi staršímu ze Švamberka tlapky uloveného medvěda, bratr si to vyloží špatně a nepřijede k němu. Proto raději odložil obdarování, dokud se s bratrem neviděl osobně.²⁶ Přátelské dopisy byly alternativou osobních návštěv,²⁷ totéž asi platilo pro dary. Jan starší ze Švamberka si zřejmě musel vybrat mezi osobním shledáním s bratrem a zasláním daru korespondenčně.

Pouze v jednom dopise Jindřich starší ze Švamberka požadoval od bratra zvířecí dar jako odplatu za prokázanou službu. V roce 1559 mu Václav ze Švamberka poslal neposlušného mni-

²² Tamtéž, inv. č. 276, Bechyně, 26. 10. 1560, Václav ze Švamberka Jindřichovi staršímu ze Švamberka.

²³ Tamtéž, inv. č. 178, 212, 243, 276, 278, 385.

²⁴ Tamtéž, inv. č. 278, Bechyně, 25. 5. 1561, Václav ze Švamberka Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „*A zvěřiny rukami svými zastřelený posláni... (...) ... Vám děkuji. (...) ... dá-li Bůh v úterý u mě k obědu, jsou z toho potěšen, že mě navštíviti ráčíte, Vás z srdce rád jako svého milého pana bratra očekávati budu...*“

²⁵ Tamtéž, inv. č. 212, Praha, 13. 1. 1553, Zdeněk mladší ze Švamberka Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „*... jakž jest ke mně manželka má přijela, tu jest mi pověděla, že mi vepř zabit jest na lesích mejch. A úředníku svému píši, že jest rozkaz můj, Vaší Milosti aby ho půl poslal, poněvadž na mě nikdyž zapomínati neráčíte, já tolikýž ten sem, a když mi co Pán Bůh svěří, s Vaší Milostí rád rozdělím... (...) A druhou polovici vepře toho, bude-li vůle Pána Boha, spolu jísti budem, čehož nám Pán Bůh popřáti rač.*“

²⁶ Tamtéž, inv. č. 178, Milevsko, 18. 6. 1546, Jan starší ze Švamberka Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „*... ač bych Vám lovu svého nohy medvědí poslal, však toho se obávám, aby ste sobě nemyslili, že Vám proto posílám, nechťc Vás rád u sebe viděti, jich zanechávám, abyste v jitru, bohdá ke mně přijedouc, sami je sobě vzali.*“

²⁷ Zdeněk VYBÍRAL, Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku, České Budějovice 2005 (= Monographia historica 6), s. 246.

cha s žádostí, aby ho uvěznil ve věži na Zvíkově. Jindřich starší ze Švamberka odpověděl, že tak učiní, ale zároveň vyjádřil zklamání, že spolu s nešťastným řeholníkem neposlal bratr i nějakou zvěřinu. Žádal ho, ať to napraví a zašle zastřeleného jelena.²⁸

Švamberští bratři si mezi sebou také často půjčovali koně.²⁹ Většinou to byli koně z jejich vlastních stájí, ale občas zapůjčil Jindřich starší ze Švamberka bratrům i cizí koně. Tak musel 25. dubna 1538 napsat Janovi staršímu ze Švamberka dopis, ve němž ho žádal: „...že mi ten koník... (...) ...zase pošlete po témž služebníku mém, neb jsem té vůle jej panu Albrechtovi Šlikovi, poněvadž jej od něho mám, zase vrátiti, jsouce od něho, za to žádám.“³⁰ Janovi staršímu ze Švamberka se ale kůň zřejmě zalíbil, protože 3. června téhož roku mu poslal bratr další dopis: „I můj milý pane bratře, jakž prve, tak i nyní za to Vás žádám, že takovým posláním mě toho koníku meškati nebudete neb v pravdě by mi nebylo pro pana Albrechta Šlika, nechtěl bych Vás o něj tak velmi starati.“³¹

Se svými bratry Jindřich starší ze Švamberka často jezdil na lovy.³² V souboru dopisů jemu adresovaných se pouze jednou objevilo pozvání na lov mimo bratrské vazby.³³ Kromě zábavy a utužení bratrských vztahů se společných lovů účastnili z různých důvodů. Někdy lov využili k plánování společného politického jednání, jako v roce 1556, kdy po nich Vilém z Rožmberka žádal sirotčí truhlu jednoho z jejich panství.³⁴ Jindy na lovu projednávali blíže neznámé soukromé záležitosti: „A tu při našem společném shledání, strany zvědice, čeho sem nedopsal, to ústně pomluví.“³⁵

Zvířecí dary mezi Jindřichem starším ze Švamberka a jeho bratranci z borské větve rodu byly ovlivněny proměnami jejich vzájemných vztahů, poškozených prodejem hradu Krasíkov

²⁸ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 257, Zvíkov, 14. 7. 1559, Jindřich starší ze Švamberka Václavovi ze Švamberka: „Dnes v hodinu 14. přivezen mi od Vás neposlušný mnich, na kteréhožto místě byl bych radši měl tlustej jelen... (...) A pod tím Pán Bůh zdařiti ráčí, že zabijete dva jeleny, sobě jeden a mě druhý.“

²⁹ Tamtéž, inv. č. 6, 157, 190, 351, 352, 355, 357.

³⁰ Tamtéž, inv. č. 351, Bechyně, 25. 4. 1538, Jindřich starší ze Švamberka Janovi staršímu ze Švamberka.

³¹ Tamtéž, inv. č. 352, Bechyně, 3. 6. 1538, Jindřich starší ze Švamberka Janovi staršímu ze Švamberka.

³² Tamtéž, inv. č. 157, 206, 209, 236, 250.

³³ Tamtéž, inv. č. 158. Odesílatelem byl Jindřichův soused Vilém Zajíc z Házmburka.

³⁴ Tamtéž, inv. č. 236, Milevsko, 16. 8. 1556, Jan starší ze Švamberka Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „...nepoznávám, aby pán z Rožmberka co tu scestného na nás žádal, nežli věci spravedlivě povinné, a zvláště jestli co toho zamaní, jako zejména té truhly sirotčí z panství ponědražského. A poněvadž pak jest potřeby, na takové psaní společného shledání našeho, zato žádám, že dá-li Bůh v tento úterý příští ke mně do Květova k snídani přijeti ráčíte, tak se naději, že i toho dne tu blízce lov mítí budu, na kterémž abyste také se mnou pobýti ráčili, jsem poručil z věci pohledati.“

³⁵ Tamtéž, inv. č. 206, Orlík, 18. 11. 1551, Bohuslav ze Švamberka Jindřichovi staršímu ze Švamberka.

v roce 1544 a rožmbersko-plavenským sporem v polovině padesátých let 16. století.³⁶ Dary proto nabývaly usmiřovacího významu. Poprvé se tak stalo po roce 1547, kdy Volf Krajíř z Krajku ztratil Krasíkov z důvodu své účasti na prvním stavovském odboji.³⁷ Petr a Bartoloměj ze Švamberka poslali v březnu roku 1548 bratraci vězníka,³⁸ hlídacího psa.³⁹ Nabízí se interpretace daru jako symbolického naznačení, že Jindřich starší ze Švamberka potřeboval pomoc hlídat rodinné statky. S tím ale nesouhlasil zbytek korespondence z toho roku. Po vězníkovi posílali bratraci na Zvíkov zcela běžné dary, jako například hrušky.⁴⁰ V roce 1558, kdy spor o prvenství v české stavovské obci skončil vítězně pro Viléma z Rožmberka, nabídl Jindřich starší Petrovi ze Švamberka dvě chrtice.⁴¹ Oba usmiřovací dary tak představovali psi, nikoli obvyklá zvířina.

Zatímco se svými bratraci z borské větve si Jindřich starší ze Švamberka starší vyměňoval psy, svým příbuzným z přimdecko-třebelské větve posílal koně. V roce 1546 zásoboval koňmi turecké tažení Adama ze Švamberka.⁴² Poté poslal Adamovi a jeho bratru Jáchymovi ze Švamberka koně ještě dvakrát v letech 1560 a 1564.⁴³ Za tyto dary Jindřich nevyžadoval žádnou přímou protisluzbu, ani neměly usmiřovací význam jako u bratraců z borské větve. Dobré přátelství s Adamem a Jáchymem ze Švamberka si Jindřich starší ze Švamberka chtěl nejspíš zachovat kvůli vysokým úřadům, jež zastávali v zemské i dvorské politice. I když samotná politika Jindřicha staršího ze Švamberka příliš nezajímala, využil kontaktů vlivných příbuzných. V roce 1570 se mohl pochlubit, že skrze Adama obdaroval lehnického knížete Jindřicha XI. chrty, když kníže o jeho psy projevil zájem.⁴⁴

³⁶ J. JÁNSKÝ, c. d., s. 333-334.

³⁷ Tamtéž, s. 333-334.

³⁸ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 184.

³⁹ J. ČABART, c. d., s. 82.

⁴⁰ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 187.

⁴¹ Tamtéž, inv. č., 382, Ronšperk, 29. 5. 1558, Petr ze Švamberka Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „Kdež ste mi psaní učiniti ráčili, že ráčíte o tom vědomost míti, že sem na chrty laskav a že byste ráčili mě niničko chrtici a neb dvěma opatřiti, jedné abych pro ně poslal, kteréž pěkné a dosti dobré jsou, že mi je dáti ráčíte, a z čehož já Vaší Milosti jako svému zvláště milému panu strejci děkuji. A tak činím a tohoto posla k Vaší Milosti pro ty dvě chrtice naschválně posílám.“

⁴² J. JÁNSKÝ, c. d., s. 455-456.

⁴³ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 360, 388.

⁴⁴ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 390, Zvíkov, 10. 1. 1570, Jindřich starší ze Švamberka Adamovi ze Švamberka: „...že ste shledání společně měli po dvakráte s Jeho Milostí knížetem Jiří Lehnickým... (...) ...a podle toho i mě o smečku chrtů žádati ráčil, což že mě v své laskavé paměti míti ráčí, sem toho vděčen. I tak činím a Jeho Milosti chrta a chrtičku, kteréž nejpěknější i také nejlepší mám, od[e]sílám...“ O identitě lehnického knížete Rudolf ŽAČEK, Dějiny Slezska v datech, Praha 2004, s. 142, 145.

Nepokrevní příbuzní posílali Jindřichovi staršímu ze Švamberka jako symbolické dary hlavně ryby.⁴⁵ Jeho dobrý přítel a „*starý tovaryš*“ Břetislav Švihovský z Rýzemberka posílal na Zvíkov lipany, kdykoliv se Jindřicha ptal na zdraví.⁴⁶ Jako protislužbu vyžadoval pouze, „*abyste ráčili to ve zdraví strávití a na mě Vaše Milost nezapomínati*“⁴⁷ a „*mně oznámiti, kterak se ráčíte na svém zdraví jmíti*.“⁴⁸ Občas se v dopisech objevily dary slíbené Jindřichovi staršímu ze Švamberka nepokrevními příbuznými, když se s ním viděli osobně.⁴⁹ Pokaždé to byli šlechtici, jejichž statky sousedily s Jindřichovými a jejichž sídla nebyla od Zvíkova vzdálená dále než 50 km, proto mohli Jindřicha běžně navštěvovat.⁵⁰

O dary koní a psů musel Jindřich starší ze Švamberka své nepokrevní příbuzné sám žádat. Například v roce 1546 požadoval koně po svém švagrovi Volfovi Krajířovi z Krajku. Ten mu koně podle jeho přání poslal, přestože se v dopise vymlouval na to, že jich má sám ve stájích nedostatek, a koně si navíc oblíbil.⁵¹ Jindřich starší ze Švamberka mu dva roky předtím prodal Krasíkov, proto mu švagr mohl být zavázaný. Stejně tak když v roce 1556 posílali bratři Václav a Oldřich Holíčtí ze Šternberka Jindřichovi staršímu ze Švamberka chrtici jménem Jošna, bylo to „*na připsání Vaší Milosti*.“⁵² Jáchym Šlik z Holiče poslal Jindřichovi staršímu ze Švamberka téhož roku koně „*podle našeho spolu zůstání*.“⁵³

Klienti posíláním zvířecích darů vykonávali příležitostné služby vyžadované Jindřichem starším ze Švamberka. Využíval jich k zásobování svého dvora jídlem. Nejčastěji mu posílali drobné ptáky a ryby. Drobní lesní ptáci se často objevovali v jídelničkách panských dvorů.⁵⁴

⁴⁵ Tamtéž, inv. č. 216, 273, 293, 477, 480, 505, 640.

⁴⁶ Tamtéž, inv. č. 293, 477, 505, 640.

⁴⁷ Tamtéž, inv. č. 477, Horažďovice, 31. 7. 1554, Břetislav Švihovský z Rýzemberka Jindřichovi staršímu ze Švamberka.

⁴⁸ Tamtéž, inv. č. 640, Horažďovice, 22. 4. 1564, Břetislav Švihovský z Rýzemberka Jindřichovi staršímu ze Švamberka.

⁴⁹ Tamtéž, inv. č. 300, 374, 480.

⁵⁰ Nejdále z nich sídlil Václav Holický ze Šternberka a na Leštně 48 km od Zvíkova.

⁵¹ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 353, Nová Bystřice, 29. 10. 1546, Volf Krajíř z Krajku Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „*Kdež mi píšete, abych Vám svůj kuň... (...) ...dal, když tak vy chtíte, stane se vůle Vaše, ač v pravdu sám nedostatek mám vlastních pod svůj život a ten kuň sem sobě velmi oblíboval...*“

⁵² Tamtéž, inv. č. 372, Lešno, 13. 3. 1556, Václav Holický ze Šternberka Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „*Na připsání Vaší Milosti a podle své přípovědi chrtici, kterýž Jošna říkají, po tomto poslu Vaší Milosti s pravou vírou jí rád dávám posílám.*“

⁵³ Tamtéž, inv. č. 373, Rabštejn, 20. 3. 1556, Jáchym Šlik z Holiče Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „*Podle našeho spolu zůstání ted' Vaší Milosti posílám ten poušták kuň nepolitanský...*“ Nejspíš šlo o koně dovezeného z neapolského chovu.

⁵⁴ J. HRDLÍČKA, Hodovní stůl, s. 194.

Na rozdíl od symbolických darů ryb a zvěřiny od příbuzných je Jindřich starší ze Švamberka sám vyžadoval. Lišily se také kvantitou. Zatímco dary ryb mezi společensky si rovnými šlechtici málokdy přesahovaly 10 kusů, od svých klientů jich Jindřich starší ze Švamberka běžně žádal 30.⁵⁵ Když klienti nedokázali splnit Jindřichovo přání, obvykle posílali nějaký dar jako náhradu. Vilém Loubský z Lub například nahradil nedostatek vyžádaných drobných ptáků tím, že k nim přidal dva kapouny.⁵⁶ V roce 1553 kulhal Jindřichovi staršímu ze Švamberka kůň, proto požádal svého klienta Bohuslava Buzického z Buzic, aby k němu přijel a koně vyléčil. Bohuslav nemohl nepřijet ihned a jako náhradu za svoji službu poslal psa.⁵⁷ Koně a lovecké psy darovali klienti jen výjimečně. Šlo o chudé šlechtice, kteří si nemohli dovolit drahá zvířata vydržovat. Jindřich Kořenský z Terešova v roce 1551 zaslal na Zvíkov psa ohaře výměnou za menší vyžle. O ohaři psal, že je hubený, protože často běhal po městě.⁵⁸ Je ale možné, že ho Jindřich Kořenský z Terešova řádně nekrmil, protože za něj nechtěl utrácet. Proto by ho také chtěl vyměnit za menšího psa, na němž by ušetřil.

Zvířecí dary neproudily jen od klientů k patronovi. Někdy naopak Jindřich starší ze Švamberka obdarovával své klienty. Jednalo se hlavně o koně. Když zemřel Zdeněk ze Švamberka, napsal na Zvíkov Jan starší ze Švamberka přímlovu, aby koně po bratrovi získal švamberský klient Bohuslav Buzický z Buzic.⁵⁹ Po smrti Zdeňka ze Švamberka se kůň dostal do společného vlastnictví pozůstalých bratrů. Bohuslav Buzický z Buzic pro Švambersky věrně vykonával klientské služby. To, že mu Jan starší ze Švamberka chtěl bratrova koně darovat, svědčilo o tom, že si jich bratři vážili. Jindřich starší ze Švamberka také půjčoval klientům koně, když po nich

⁵⁵ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 476, Zálezly, 5. 5. 1554, Jan Záleský z Prostého Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „*Psaní, kteréž ste mi učiniti ráčili, žádajíc, abych Vaší Milosti dnes pstruhův, což bych mohl, ku spotřebě tyto poslal. I na žádost Vaší Milosti tak činím a teď Vaší Milosti 30 po poslu posílám...*“

⁵⁶ Tamtéž, inv. č. 470, Zálužany, 15. 2. 1549, Vilém Loubský z Lub Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „*Rád bych byl více Vaší Milosti poslal, ale více mi jich nechtyli a okolo mě jiní nečihají již. A teď též Vaší Milosti dva kapouny posílám.*“

⁵⁷ Tamtéž, inv. č. 368.

⁵⁸ Tamtéž, inv. č. 363, Zelená Hora, 9. 11. 1551, Jindřich Kořenský z Terešova Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „*Podle zůstání s Vaší Milostí teď ohařika posílám... (...) ... ač jest hubený, neb u jídla nečasto bejval, než po městě mi běhal... (...) A Vaší Milost také prosím, že mi ráčíte to vyžle poslati...*“

⁵⁹ Tamtéž, inv. č. 367, Milevsko, 18. 3. 1553, Jan starší ze Švamberka Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „*Pan Bohuslav Buzický dnes raným jitem ke mně přivešší, mě jest žádal k Vám za toto připsání, jemu aby ten koník Bronka mimochod[n]íček nebožtka bratra našeho pana Zdeňka od nás bratřích dán byl.*“

potřeboval poslat zprávu.⁶⁰ Roli kurýra vykonávali ve šlechtickém prostředí klienti běžně.⁶¹ Na takových cestách bylo riziko, že půjčeným koním klienti ublíží. Přech Skuhrovský ze Skuhrova si raději koně ponechal po takové cestě zotavit ve svých stájích, než aby ho na Zvíkov vracel odřeného.⁶²

Služebníci Jindřicha staršího ze Švamberka mu posílali ryby a ulovené ptáky. Zvířata pocházela z jeho statků. Když si služebníci chtěli nějaké nechat pro vlastní spotřebu, museli za ně pánovi zaplatit.⁶³ Posílali tak Jindřichovi staršímu ze Švamberka jeho vlastní zvěř. Zvířecí dary od služebníků proto postrádaly symbolický význam jako části sebe sama. Ryby i ptáky posílali ve velkých množstvích, kapry často po kopách. Spotřebitelem daru nemusel ani nutně být Jindřich starší ze Švamberka, posílali jídlo i pro jeho čeled'.⁶⁴ Protislužbu za zasláné dary vyžadovali jen málokdy, když potřebovali pomoc s nějakou prací na spravovaném statku. Petr Počepický z Počepic tak posílal Jindřichovi staršímu ze Švamberka ptáky a požadoval od něj, aby mu zaslal někoho na pomoc při výlovu.⁶⁵

Služebníci příbuzných Jindřicha staršího ze Švamberka, vykonávající pro něj služby, se lišili od jeho vlastních služebníků hlavně tím, že výslovně požadovali odplatu. Když Ctibor Vrchotický z Loutkova dal jeho sedlo opravit u jindřichohradeckého sedlaře, poslal ho na Zvíkov s požadavkem, aby zaplatil hned kurýrovi.⁶⁶ Pernštejnský úředník na Židlochovicích, Jan

⁶⁰ Tamtéž, inv. č. 358, Mírov, 17. 5. 1550, Jan Žantovský z Nedobřevic Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „...žádám, abych Vaší Milosti koňmi mohl pro Vaší Milosti potřebu do Prahy býtí dovezen...“

⁶¹ Z. VYBÍRAL, Politická komunikace, s. 225.

⁶² SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 369, Miličín, 25. 4. 1554, Přech Skuhrovský ze Skuhrova Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „Když sem do Jelení byl jel na žádost Vaší Milosti, ráčili ste mi rozkázati valaška půjčiti. I račte věděti, že když sem těchto dní zase domů přijel, ten valašek jest se mi na cestě velmi zvodřel, že nikam nemůže, a tak v několika nedělích zase k své míře nebude moci přijíti. Protož Vaši Milost žádám, že mi Vaše Milost za zlé míti neráčíte, že sem ho Vaší Milosti tak dlouho zase neposlal, než jakli zas zhojen byl, Vaší Milosti jest poslati rád chci.“

⁶³ Tamtéž, inv. č. 472, Kestřany, 18. 9. 1550, Fridrich Kotulinský z Frydberka Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „Bohdá okolo pondělka aneb úterka příštího peníze za ryby Vaší Milosti, což se z velikého Machovce tyto podati, ač neráčíte-li jich právě potřebovati, po Dubovi písari pošli.“

⁶⁴ Tamtéž, inv. č. 188, Kestřany, 3. 1. 1549, Fridrich Kotulinský z Frydberka Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „Ted' Vaší Milosti kaprův pro stůl Vaší Milosti 11 a pro čeled' 2 kopy... (...) ...posílám.“

⁶⁵ Tamtéž, inv. č. 509, Bechyně, 11. 10. 1567, Petr Počepický z Počepic Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „Ted' Vaší Milosti ptáků devatera posílám... (...) Přitom Vaší Milosti oznamuji, že rybník Blatecký tento pondělí příští na lovení jmíti budu, ráčíte-li koho ke mně na pomoc poslati, byl toho vděčen.“

⁶⁶ Tamtéž, inv. č. 354, Jindřichův Hradec, 21. 9. 1547, Ctibor Vrchotický z Loutkova Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „Sedlo, který jste mi ráčili poslati, ted' je Vaší Milosti zase posílám. A dal jsem

z Hosenpecku, požadoval za pomoc při vybrání vína jednoho ze švaberských chrtů.⁶⁷ V dalším dopise si dokonce stěžoval, že zasláný pes nesplnil jeho očekávání.⁶⁸

V souboru korespondence dva dopisy převyšují ostatní svým obsahem, umožňujícím hlubší interpretaci. První z nich vybočuje tím, že v něm zvířata vystupují převážně obrazně. Byl poslán Fridrichem Kotulínským z Frýdberka. Omlouval se v něm Jindřichovi staršímu ze Švamberka, že nedokázal sehnat na jeho žádost osla a jako náhradu zaslal čerstvě zastřelenou labuť.⁶⁹ Fridrich Kotulínský z Frýdberka byl keštránský purkrabí,⁷⁰ zaměstnávaný Jindřichem starším ze Švamberka od roku 1546.⁷¹ Po dopise se zastřelenou labutí se už ve švaberské korespondenci nikdy nevyskytoval.⁷² Na Keštranech byl nahrazen jiným rytířem, Kryštofem Rambačem z Obory.⁷³ Labuť byla erbovním zvířetem pánů ze Švamberka.⁷⁴ Jan Jiří ze Švamberka a jeho syn Petr v 17. století dokonce chovali labutě v třeboňských oborách.⁷⁵ Šlechtický erb byl součástí identity rodu.⁷⁶ Dar zastřelené labutě tak byl nejspíše pochopen jako urážka a Fridrich Kotulínský z Frýdberka byl propuštěn ze švaberské služby. Lze vyloučit, že by keštránský purkrabí o významu zvířete nevěděl. I když predikát „z Frýdberka“ ukazuje na slezský původ,⁷⁷ ve výkonu své funkce se s erbem několikrát denně setkával. V městských a venkovských obcích se erby vrchnosti nacházely na často frekventovaných místech, jako byly farní kostely nebo fasády domů vrchnostenských úředníků,⁷⁸ jímž Fridrich Kotulínský z Frýdberka byl. Bílé

od něho 2 kopy 10 zlatých míšeňských, račte je tomuto poslu dáti, ať mi je přinese a poslu jsem nezaplátil.“

⁶⁷ Tamtéž, inv. č. 466, Židlochovice, 15. 11. 1548, Jan z Hosenpecku Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „...ste mi, Vaše Milost, loni chrta poslati, nebyl dobrej, račte mi to, Vaše Milosti, letos napraviti...“

⁶⁸ Tamtéž, inv. č. 361, Pohořelice, 21. 10. 1550, Jan z Hosenpecku Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „Toho chrta, kterýho ste mi ráčili poslati, zvláštního v pravdě než není a snad se ještě polepší. Pro Vaší Milost ho předce chovati budu, jako by nejrychlejší byl.“

⁶⁹ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 474. Keštrany, 4. 12. 1552, Fridrich Kotulínský z Frýdberka Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „Ted' Vaší Milosti posílám labuť dnes zastřelenou, než oslu žádného jsem Vaší Milosti objednat nemohl...“

⁷⁰ J. JÁNSKÝ, c. d., s. 323.

⁷¹ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 456.

⁷² SOA Třeboň, Inventář sbírky Cizí rody-registratura, ze Švamberka, s. 210.

⁷³ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 479.

⁷⁴ J. JÁNSKÝ, c. d., s. 8.

⁷⁵ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, Věk, s. 258.

⁷⁶ Robert ŠIMŮNEK, Reprezentace české středověké šlechty, Praha 2013, s. 143.

⁷⁷ Miroslav PLAČEK, Hrady a zámky na Moravě a ve Slezsku, Praha 1996, s. 151-152. Slezští rytíři se objevovali i ve službách jiných jihočeských rodů. Např. první hofmistr Petra Voka z Rožmberka byl slezský rytíř Vít Šmoger ze Schmograu. J. PÁNEK, c. d., s. 113.

⁷⁸ R. ŠIMŮNEK, c. d., s. 145.

labutě byly pro svoji bělost a čistotu považovány v myšlení lidí středověku a raného novověku za symboly světla, čistoty a vznešenosti.⁷⁹ Proto byla labuť také vybrána za švamberské erbovní zvíře. Zasláním zastřelené labutě mohl kešťranský purkrabí dávat najevo názor, že Jindřich a s ním i celá jeho rodina už ideály čistoty a vznešenosti nesplňuje. I Jindřichův požadavek, aby mu kešťranský purkrabí sehnal osla, byl pravděpodobně myšlen obrazně. Oslí vystupovali v mnoha lidových rčeních a přirovnáních jako ztělesnění tvrdohlavosti a špatné učenlivosti.⁸⁰ Nikde jinde ve švamberské korespondenci se osli ani mrtvé labutě nevyskytují.⁸¹ Je nápadné, že Fridrich Kotulínský z Frýdberka ukončil svou službu švamberskému rodu právě po neobvyklém dopise. Záhadou však zůstává důvod rozmíšky mezi Jindřichem starším ze Švamberka a jeho služebníkem, jenž mu do té doby šest let posílal z Kešťran ryby a kachny.⁸²

Druhý obsahově zajímavý dopis pocházel od Jana Erazima ze Švamberka. Spolu s dopisem poslal bratranci podle jeho přání kus rohu jednorožce.⁸³ Předměty vydávající se za rohy bájných jednorožců se občas objevovaly ve šlechtických sbírkách. Jeden takový měl ve své kunstkomoře i Rudolf II.⁸⁴ Nejčastěji šlo o narvalí zuby, do střední Evropy dopravované z Norska.⁸⁵ Evropští učenci raného novověku se na existenci jednorožců shodovali. Za hlavní důkaz považovali zmínění zvířete v bibli.⁸⁶ Jindřich starší ze Švamberka ale neměl roh jednorožce pro vystavení ve sbírce. Jan Erazim ze Švamberka mu ho posílal se slovy „*Pán Bůh dáti rač, abyste ji šťastně a ve zdraví spotřebovati ráčili.*“⁸⁷ Rohy jednorožců se považovaly za zázračné léky. Jednorožci proto bývali zobrazováni na štítech lékáren.⁸⁸ V lékařských spisech raného novověku byly rohům jednorožců přisuzovány schopnosti léčení mimo jiné moru, dětské epilepsie a

⁷⁹ Jan ROYT – Hana ŠEDINOVÁ, Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii, Praha 1998, s. 126.

⁸⁰ Tamtéž, s. 153.

⁸¹ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka.

⁸² Tamtéž, inv. č. 188, 194, 195, 196, 460, 461, 462, 472.

⁸³ Tamtéž, inv. č. 308. Bor, 9. 3. 1571, Jan Erazim ze Švamberka Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „*Psaní, které jste učinili ráčili, strany kosti jednorožcové, a nebolito rohu, že spravení míti ráčíte, že bych v rozdání té kosti velmi štědrý býti měl a že žádajíce té štědrosti u mě užítí.*“

⁸⁴ J. PETRÁŇ a kol., c. d., s. 321.

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ Vibeke ROGGEN, Biology and Theology in Franzius's *Historia animalium sacra* (1612), in: Karl A.E. Enenkel - Paul J. Smith (edd.), *Early Modern Zoology: The Construction -of Animals in Science, Literature and the Visual Arts*, Leiden – Boston 2007 (= *Intersections* 7), s. 121-146, zde s. 137.

⁸⁷ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 308.

⁸⁸ Čeněk PAVLÍK – Michal VITANOVSKÝ, Magický jednorožec a jeho ztvárnění na kachlích gotiky a renesance, *Archeologia historica* 33, 2008, s. 539-558, zde s. 545.

spalnicek.⁸⁹ Roh měl mít také schopnost neutralizovat jakýkoliv jed. Stačilo jím zamíchat v otrávené tekutině.⁹⁰ Ze strachu z otrávení měl pravděpodobně roh i Rudolf II. Jindřich starší ze Švamberka ale neměl důvod obávat se travičů a o roh požádal z jiného důvodu. Kromě nemoci dokázal podle dobových lékařů léčit i impotenci.⁹¹ S využitím rohu jako afrodisiaka souvisí také jeho falická symbolika.⁹² Právě o tuto schopnost se nejspíše zajímal Jindřich starší ze Švamberka, když o něj bratrance požádal, protože v roce 1571 už bylo Jindřichovi 63 let a neměl žádného potomka. O roh se ale zajímalo mnoho dalších šlechticů. Jan Erazim ze Švamberka mohl bratranci poslat jen malý kus, protože zbytek „*rozdal pánům přátelům a sousedům*“ a v rozdávání „*moc štědrý byl*“.⁹³ Kus rohu jednorozce Jindřichovi staršímu ze Švamberka nepomohl. O tři roky později zemřel bezdětný.⁹⁴

Zvířecí dary posílané mezi společensky si rovnými šlechtici lze podle uvedené korespondence rozdělit na dvě skupiny. Dary koní a loveckých psů šlechtici využívali v každodenním životě a při častých lovech. Dary zvířat určených k jídlu sloužily spíše ke zpestření šlechtické stravy. Ryby a zvěřinu připojovali šlechtici k dopisům, v nichž připomínali své přátelství a vyptávali se na zdravotní stav. O koně a psy si většinou museli sami napsat, nebo byly takové dary využity k navázání přátelství. K obnovení dobrých vztahů použili dary psů Jindřich starší ze Švamberka a jeho bratranci z borské větve. Pro šlechtice se společensky nižším postavením, klienty a služebníky, dary ztrácely symbolický význam a byly využívány k zásobování panského dvora. Výjimkou byl dar mrtvé labutě od služebníka Fridricha Kotulínského z Frýdberka. Klienti a služebníci byli chudší než Jindřich starší ze Švamberka, proto mu většinou nemohli nabídnout koně a lovecké psy, pro které by měl využití. Koně někdy naopak klienti získávali od pána, hlavně když po nich potřeboval poslat dopis. S ohlednutím na praktické využití a symbolický význam lze usoudit, že darů některých zvířat si šlechtici cenili více než jiných. Pro pochopení ceny, jakou jim přisuzovali, je třeba sestavit hierarchii zvířecích darů, jak byla viděna na zvířecím dvoře v polovině 16. století.

⁸⁹ William JACKSON, The Use of Unicorn Horn in Medicine, *The Pharmaceutical Journal*, 273, 2004, s. 925-927, zde s. 926-927.

⁹⁰ Jerry DENNIS, *A Walk in the Animal Kingdom: Essays on Animals Wild and Tame*, New York 2015, s. 214-221.

⁹¹ W. JACKSON, c. d., s. 927.

⁹² Č. PAVLÍK – M. VITANOVSKÝ, c. d., s. 540.

⁹³ SOA Třeboň, *Cizí rody-registratura, ze Švamberka*, inv. č. 308.

⁹⁴ Jindřich HOSPASKA, *Jindřich starší ze Švamberka a jeho sociální okolí, České Budějovice 2012* (= Bakalářská práce), s. 51.

5. Hierarchie zvířecích darů na dvoře Jindřicha staršího ze Švamberka

Společnost českých zemí raného novověku byla hierarchická.¹ V jejím čele stál panovník. Následovali vyšší a nižší šlechtické stavy, měšťané královských měst a poddaní. Sociální a politické stavy byly podle jasného pořadí uspořádány i vnitřně. U zemského soudu proto zasedali páni na různě vysokých stolicích, seřazených podle jejich místa v hierarchii. Podle stejného pořadí se šlechtici účastnili i veřejných slavností, například královských korunovací a pohřbů.² Takové uspořádání společnosti se odráželo i v dobovém vnímání hmotné kultury. Například u drahokamů vrchol hierarchie, ve společnosti zastávaný králem, patřil diamantům.³ Hierarchicky byly nahlíženy také zvířecí dary, o nichž pojednává tato kapitola.

Hodnotu zvířecích darů lze určit podle tří kritérií. Prvním je očekávaná protislužba. Když odesílatel poslal s darem dopis, ve kterém popsal, co požaduje odplatou, jde hodnota daru určit nejjednodušeji. V korespondenci Jindřicha staršího ze Švamberka se ale tyto případy téměř nevyskytovaly. Dalším ukazatelem hodnoty zvířete je osoba odesílatele. Společenské postavení dárce mělo vliv na vnímání přijímaného daru.⁴ Některá zvířata posílali Jindřichovi staršímu ze Švamberka pouze příslušníci nižšího šlechtického stavu. Třetím způsobem porovnání hodnot darů zvířat je sémantická analýza dopisů doprovázejících dary. Šlechtici si hierarchii sami uvědomovali. Když si posílali některá zvířata, prosili adresáta, že „*ač málo*“ posílají, ať to ráčí „*za vděk přijíti*“.⁵ Takové formulace se neobjevovaly namátkou a nebyly pouze zdvořilostními formalitami. Šlechtici v nich dávali najevo, že by poslali více, ale nemohou. Nechtěli darem nedostatečné hodnoty adresáta urazit. Proto prosili, aby zvíře přijal s vděkem. Hodnota zvířat vycházela hlavně z úsilí vynaloženého k ulovení zvířete. Nízké místo v hierarchii proto zastupovali zpěvaví ptáci. Byli loveni čížbou, tedy do pastí.⁶ Naproti tomu divoká prasata, jejichž

¹ Václav BŮŽEK a kol., Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty, Praha 2010, s. 157.

² Týž – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku, Praha-Litomyšl 2002, s. 47.

³ Josef PETRÁŇ a kol., Dějiny hmotné kultury II. Kultura každodenního života od 16. do 18. století, Praha 1995-1997, s. 908.

⁴ Vítězslav PRCHAL, Společenstvo hrdinů. Válka a reprezentační strategie českomoravské aristokracie 1550-1750, Praha 2015, s. 111.

⁵ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 506, Strítež, 13. 11. 1565, Bohuslav Buzický z Buzic Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „*Ptáku Vaší Milosti posílám, ač málo, prosím, že ráčíte za vděk přijíti...*“

⁶ Jan ČABART, Vývoj české myslivosti, Praha 1958, s. 35.

lov byl natolik nebezpečný, že se při něm šlechtici mohli zranit,⁷ stála v hierarchii na nejvyšší příčce.

Hierarchie je omezená na divoká zvířata a ryby. Koně, psi a hospodářská zvířata stojí mimo. Hospodářská zvířata si šlechtici neposílali často. V dopisech se objevila jen dvakrát. Roku 1537 požádal Jindřich starší ze Švamberka svého služebníka Havla z Hraběšína, aby mu zjednal nákup prasat.⁸ Roku 1549 poslal pánovi ze Švamberka kestránský purkrabí Fridrich Kotulínský z Frýdberka slepice. V dopise mu přitom radil, že je má od venkovanů nechat vybírat postupně, a ne všechny najednou, aby se spotřebovalo méně panského krmiva.⁹ Drůbež byla od poddaných vybírána panskými úředníky jako naturální renta.¹⁰

Okolnosti obdarování koňmi a psy se lišily od ostatních zvířat. Jindřich starší ze Švamberka si o ně musel psát sám a často mu byli jen půjčeni.¹¹ Koně a psi měli vlastní hierarchii, založenou nejen na druhu, ale i na subjektivních vlastnostech. U koní záleželo hlavně na síle.¹² Zohledněna byla také barva. Nejcennější byli koně „plesnivé“ neboli hermelínové barvy.¹³ Cenila se také schopnost koní „*chodit mimochodem*“,¹⁴ to znamená střídat při chůzi obě levé a obě pravé nohy najednou.¹⁵ Jízda na takovém koni byla totiž pro jezdce pohodlnější.¹⁶

⁷ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, Věk, s. 343-344.

⁸ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 446, Bechyně, 6. 2. 1537, Jindřich starší ze Švamberka Havlovi z Hraběšína: „...*k této potřebě mé prasat žádných zjednati nemohli, i poruč o tom ještě, ať o to pilnost mají, <budu-li mi na> aby mi je v[ž]dy zjednati mohli...*“

⁹ Tamtéž, inv. č. 199, Kestřany, 27. 12. 1549, Fridrich Kotulínský z Frýdberka Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „*Vaší Milosti teď posílám slepic i s droby 10... (...) ...neb berouce je od lidí pomalu, mohly by jse krmiti, a tak by jedna slepice krmná žádné hladové dobře státi mohla.*“

¹⁰ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, Věk, s. 258.

¹¹ Např. SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 357, Praha, 11. 6. 1549, Zdeněk mladší ze Švamberka Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „*Kdež mě psaním svým žádati ráčíte, aby[ch] koně svého Vaší Milosti půjčil...*“

¹² Tamtéž, inv. č. 370, Český Krumlov, 1. 1. 1555, Jindřich starší ze Švamberka Václavovi ze Švamberka: „*Přitom Vás žádám, opatříte mi nějakého koníka pěkného a klusavého dobrého, aby byl jako kleperlík silný, neb jej dáti chci panu Petrovi z Rožmberka, švagra svému...*“ Kleperlík byl „kůň jezdecký ku posílání potřebovaný“ Josef JUNGSMANN, Slovník česko-německý II, K-O, Praha 1836, s. 65.

¹³ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, Věk, s. 257.

¹⁴ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 378, Kosova Hora, 18. 8. 1557, Jan Kosohorský z Říčan Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „*Kůň, ten sem již Vaší Milosti stržil... (...) ...mi se samému tak dobře nelíbí, jako právě, ač jde velmi dobře mimochodem...*“

¹⁵ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, Věk, s. 257.

¹⁶ Helena KHOLOVÁ, Koně, Praha 1996, s. 180.

Psi se dělili podle úlohy, kterou měli v lovech. Slídníci zvěř hledali, ohaři ji štvali a chrti dostihli. Věžník nebyl lovecký, ale hlídací pes.¹⁷ V korespondenci Jindřicha staršího ze Švamberka jako nejcennější plemeno vystupovali chrti. Hodnotili se podle rychlosti. Švamberské chrtí smečky byly pro rychlost nazývány „*lítavými*“.¹⁸ Na barvě psů zřejmě nezáleželo. Popis psa zmiňující jeho barvu se v dopisech objevil jen jednou. Šlo ale spíše o způsob označení konkrétního chrta než o znak jeho hodnoty.¹⁹ Ke koním a psům měli šlechtici na rozdíl od jiných zvířat citová pouta a pojmenovávali je.²⁰ Kůň, o kterého po zesnulém Zdeňkovi ze Švamberka požádal Bohuslav Buzický z Buzic, se jmenoval Bronka.²¹ V roce 1570 poslal Jindřich starší ze Švamberka svému bratranci Petrovi ze Švamberka štěně od feny jménem Barbořka.²²

Hierarchii zvířecích darů lze s největší jistotou stanovit u ryb. Jindřich starší ze Švamberka je dostával od všech skupin svých „pánů a přátel“. Od bratrů,²³ nepokrevních příbuzných,²⁴ klientů²⁵ i služebníků.²⁶ V jeho korespondenci představovaly ryby po koních druhou nejvíce zastoupenou skupinu zvířat. Už to, jak často a v jakém množství byly posílány, napovídá o jejich nízkém místě v hierarchii darů. Různé rybí druhy měly různou hodnotu. Nejčastější byli kapři, pstruhové, lipani, štiky a lososi. Méně častí byli okouni, bílé ryby a mřenky. Nejmenší cenu měli kapři. Služebníci je posílali Jindřichovi staršímu ze Švamberka po kopách.²⁷ Je to jediné ze zvířat, které neposílali jen pro spotřebu pána, ale i pro jeho čeleď.²⁸ O něco hodnotnější než kapři byli pstruhové a lipani. Na Zvíkov je posílali Břetislav a Jan Švihovští z Rýzemberka.

¹⁷ J. ČABART, c. d., Praha 1958, s. 80-82.

¹⁸ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 158, Strakonice, 17. 9. 1548, Václav Zajíc z Házmburka Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „...*se tam k Vaší Milosti vypravím a těm lítavým chrtů[m] rád podívati...*“

¹⁹ Tamtéž, inv. č. 392, Orlík, 22. 3. 1571, Kryštof ze Švamberka Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „...*aby ji s tím červeným chrtem Vaší Milosti anebo s tím morovatým od pána Korce uchoval, poručiti ráčíte.*“

²⁰ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, Věk, s. 257.

²¹ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 367, Milevsko, 18. 3. 1553, Jan starší ze Švamberka Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „...*ten koník Bronka, mimochod[n]íček nebožtíka bratra našeho...*“

²² Tamtéž, inv. č. 391, Zvíkov, 2. 12. 1570, Jindřich starší Petrovi ze Švamberka a Janovi ze Švamberka: „*A Vám páně Petře... (...) ...a nyní při tomto poslu štěňátko od své Barbořky posílám.*“

²³ Tamtéž, inv. č. 251, 276.

²⁴ Tamtéž, inv. č. 237, 293, 477, 480, 505, 640.

²⁵ Tamtéž, inv. č. 476.

²⁶ Tamtéž, inv. č. 188, 194, 195, 196, 472, 483, 492, 493, 495, 499, 501, 502.

²⁷ Např. tamtéž, inv. č. 462, Kestřany, 28. 10. 1546, Fridrich Kotulínský z Frýdberka Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „...*ted' Vaší Milosti posílám kaprův dobrých 1 kopy...*“

²⁸ Tamtéž, inv. č. 188, Kestřany, 3. 1. 1549, Fridrich Kotulínský z Frýdberka Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „...*kaprův pro stůl Vaší Milosti 11 a pro čeleď 2 kopy...*“

Sídlili v Horažďovicích, na panství ležící ve vyšší nadmořské výšce, kde se právě těmto rybám daří.²⁹ Přestože se oba druhy většinou nacházely v korespondenci společně, byli pstruhové cennější. Všechny si je pro vlastní potřebu vyhradovala vrchnost.³⁰ Stejnou příčku v hierarchii sdíleli i bílé ryby, okouni a drobné říční mřenky.³¹ Nejčennější sladkovodní rybou byla štika. Vždy, když někdo daroval Jindřichovi staršímu ze Švamberka lipany nebo kapry, v doprovázejícím dopise se omluvil, že neposílá něco lepšího.³² Když byly posílány štiky, podobné omluvy se neobjevovaly.³³ Ještě cennější než štiky byli lososi. V korespondenci se objevují jen třikrát.³⁴ Vyšší cenu štik a lososů v porovnání s ostatními rybami dokazují i vrchnostenské instrukce a účty. Podle nich se panské dvory podílely ve větší míře na spotřebě štik než kaprů.³⁵ Lososi pak patřili pouze na stoly velmožů.³⁶

Dary ptactva se dají podle jejich hodnoty rozdělit na zpěvavé, hrabavé a vodní. Drobní zpěvaví ptáci měli nízkou cenu. Jednalo se o různé druhy, jako byli například drozdi, dlasci, křivky nebo blíže neurčení „malí ptáci“.³⁷ Na těchto darech je zajímavé, že je Jindřichovi staršímu ze Švamberka nikdy neposílali šlechtici stojící na jeho stavovské úrovni. Vždy to byli jemu podřízení rytíři, jeho klienti a služebníci.³⁸ Podobně jako u kaprů a lipanů se navíc při posílání drobných ptáků omlouvali, že neposílají víc. Tak to bylo i v případech, kdy jich posílali skoro padesát.³⁹ Z těchto důvodů lze umístit drobné ptáky na stejné místo v hierarchii darů, jaké zastávaly méně cenné ryby. Na nízké hodnocení drobných ptáků měla nejspíše vliv také skutečnost, že je mohli lovit i poddaní.⁴⁰

²⁹ Josef HRDLIČKA, *Hodovní stůl a dvorská společnost. Strava na raně novověkých aristokratických dvorech v českých zemích (1550-1650)*, České Budějovice 2000 (= Monographia historica 1), s. 49.

³⁰ Tamtéž.

³¹ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 195, 251, 501.

³² Např. Tamtéž, inv. č. 640, Horažďovice, 22. 4. 1564, Břetislav Švihovský z Rýzemberka Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „*A rád bych Vaší Milosti něco lepšího poslal, na ten čas nemám, než posílám pět rybyc pečených lipanů a pstruhů, prosím, že ráčíte tak málo za vděk přijít...*“

³³ Tamtéž, inv. č. 188, 194, 196, 449, 461, 462, 472, 479, 483, 488, 490, 492, 493, 495, 499.

³⁴ Tamtéž, inv. č. 216, 498, 507.

³⁵ J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 49.

³⁶ Tamtéž, s. 60.

³⁷ Např. SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 470, Zalužany, 12. 10. 1548, Jiřík Rudolf z Rudolče Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „*...drozdů 10 kop a 9, dlasků 10 a křivonosek 13, malých ptáčků 1 kopu... (...) ...posílám...*“ K dlaskům Jiří JANDA, *Atlas ptactva středoevropského*, Praha 1902, s. 270. Ke křivonoskám/křivkám tamtéž, s. 251.

³⁸ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 218, 304, 467, 470, 494, 503, 506, 509.

³⁹ Tamtéž, inv. č. 470, Zalužany, 15. 2. 1549, Vilém Loubský z Lub Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „*...a Vaší Milosti kvícal 32 a malých ptáků 16 posílám.*“

⁴⁰ J. ČABART, c. d., s. 35.

Hrabavé a vodní ptactvo bylo cennější už proto, že bylo předmětem pouze šlechtických lo-
vů.⁴¹ Z hrabavého ptactva se v korespondenci objevovaly pouze koroptve. Jen jednou se vedle
nich vyskytli i tetřevi.⁴² Koroptve neposílali na Zvíkov jen služebníci a klienti, jako drobné
ptactvo, ale i nepokrevní příbuzní, tedy šlechtici stavovsky si rovní s Jindřichem starším ze
Švamberka. I tehdy se však v dopise objevuje omluva za malou hodnotu daru.⁴³

Vodní ptactvo bylo zřejmě cennější než hrabavé. Při posílání kachen už se totiž omluva ne-
objevuje. V dopisech ale nebyl jediný případ, kdy by kachny poslal šlechtic panského stavu.
Vždy je posílali rytířští služebníci.⁴⁴ Divoké husy se v korespondenci objevily jen jednou, ve
stejném kontextu jako kachny.⁴⁵ Labutě by snad byly ještě cennějším darem, ale pro pány ze
Švamberka měly význam erbovního zvířete.

Srstnatá zvěř se v porovnání s rybami a ptactvem vyskytovala v korespondenci jen oje-
něle. Určení její hierarchie je proto méně spolehlivé. Jisté ale je, že měla větší cenu než jiná
zvířata. Odesílatelé se při posílání zajíců, jelenů a divokých prasat nikdy neomlouvali za to, že
posílají málo. Nejmenší cenu ze srstnaté zvěře měli zajíci. Podobně jako kachny je posílali
Jindřichovi staršímu ze Švamberka jen jeho služebníci.⁴⁶ Nikdy nebyli posíláni pouze zajíci,
vždy se k nim přidalo něco navíc, například ryby,⁴⁷ ptáci⁴⁸ nebo sádlo.⁴⁹ Vedle zajíců se jednou
objevil i kolouch.⁵⁰ Dospělí jeleni už se ale v dopisech objevovali osamoceně, což svědčí o je-

⁴¹ Václav BŮŽEK, Hrabavé ptactvo v reprezentaci Ferdinanda Tyrolského, in: Bronislav Choholáč – Jiří Malíř – Lukáš Reitingger – Martin Wihoda (edd.), Pro pana profesora Libora Jana k životnímu jubileu, Brno 2020, s. 733-747, zde s. 737.

⁴² SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 467, Kestřany, 25. 11. 1548, Fridrich Kotulínský z Frýdberka Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „*Ted' Vaší Milosti ptáků, kvíčaly 27, přitom tetřevů 11 a koroptvi jednu... (...) ...posílám...*“

⁴³ Tamtéž, inv. č. 300, Blatná, 27. 6. 1566, Zdeněk starší ze Šternberka Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „*...a Její Milosti paní manželce Vaší Milosti manželka má posílá tu strakatou koroptev... (...) Já i manželka má z víry věříme, že ten dar, ač jest malý, vděčně a přátelsky... (...) ...přijítí ráčíte...*“

⁴⁴ Tamtéž, inv. č. 460, 461.

⁴⁵ Tamtéž, inv. č. 491.

⁴⁶ Tamtéž, inv. č. 465, 469, 482, 488, 490.

⁴⁷ Tamtéž, inv. č. 490, Kestřany, 26. 12. 1561, Jan Osovský z Adlaru Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „*Vaší Milosti sumu ryb, kaprů 3 kopy a štik 20, mezi nimiž sou tři štiky veliký, a zajíců 5, Vaší Milosti posílám.*“

⁴⁸ Tamtéž, inv. č. 465, Zvíkov, 12. 10. 1548, Jiřík Rudolf z Rudolče Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „*...malých ptáčků 1 kopy a 6, kuřat dvě pro Její Milost paní, zajíce 4 posílám...*“

⁴⁹ Tamtéž, inv. č. 482, Kestřany, 17. 10. 1557, Jan starší Lipovský z Lipovice Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „*Ted' Vaší Milosti na Bechyni po Jírovi Šafáři posílám 5 zajícův i hrnec sádla.*“

⁵⁰ Tamtéž, inv. č. 469, Zvíkov, 4. 2. 1549, Jiřík Rudolf z Rudolče Jindřichovi staršímu ze Švamberka: „*Podle poručení a rozkazu Vaší Milosti posílám 1 kopy slepic, koloucha, zajíců 8...*“

jich vyšší hodnotě.⁵¹ Srnec se objevil jen v jednom dopise, když o něj Jindřich starší ze Švamberka požádal treboňského písaře Kašpara Ebnera z Vosule.⁵² Dospělý jelen je jediné zvíře, které v korespondenci vždy vystupovalo jako odplata za prokázanou službu. Roku 1558 chtěl po Jindřichovi starším ze Švamberka jeho bratranec Petr ze Švamberka jelena za připojení své pečeti k blíže neznámému svědčicímu listu.⁵³ Rok poté požadoval Jindřich starší ze Švamberka jelena od svého bratra Václava ze Švamberka za uvěznění neposlušného mnicha.⁵⁴ Divoké prase se v korespondenci objevilo pouze jednou, jako bratrský dar bez očekávané protislužby. Přesto však lze poznat jeho vysokou hodnotu. Darovaná byla z kance jen polovina, nebyly s ní posílány žádné další dary a odesílatel se v doprovázejícím dopise neomlouval.⁵⁵

Podle uvedených zjištění lze seřadit a schematicky vyjádřit hodnoty zvířecích darů, které přijímal Jindřich starší ze Švamberka. Na vrcholu hierarchie stojí spárkatá zvěř. Její lovení a konzumování si pro sebe vyhrazovali šlechtici. Následují zajáci, kteří sice patřili k srstnaté zvěři, ale nikdy nebyli darováni sami o sobě. Z ryb byli nejcennější lososi a štiky. Páté místo v hierarchii zastupuje vodní ptactvo. Na dvoře Jindřicha staršího ze Švamberka to byly téměř výhradně kachny. Posílali mu je jen služebníci. V dopisech doprovázejících dary se ale neomlouvali, jak to činili odesílatelé darů všech dalších níže hodnocených zvířat. Hrabavé ptactvo zastupovali ve studované korespondenci koroptve. Jen v jednom případě se vedle nich objevili tetřevi. Následují ryby, které sice šlechtici neposílali po kopách jako kapry, ale na rozdíl od štik a lososů se při jejich posílání omlouvali. Drobné ptáky posílali Jindřichovi staršímu ze Švamberka jen příslušníci nižšího šlechtického stavu. Jejich lovení navíc měli povoleno i poddaní. Z těchto skutečností jim lze přisoudit nízké místo v hierarchii. Menší hodnotu měli jen kapři. Služebníci a klienti je na Zvíkov posílali po kopách, někdy ani ne pro pána, ale pro jeho čeled. O kapry neprojevoval vrchnostenský dvůr takový zájem jako o štiky, lososy a pstruhy. Vyplyvá to kromě švamberských dopisů i z vrchnostenských instrukcí a účtů.⁵⁶

⁵¹ Tamtéž, inv. č. 60, 257, 485.

⁵² Tamtéž, inv. č. 485.

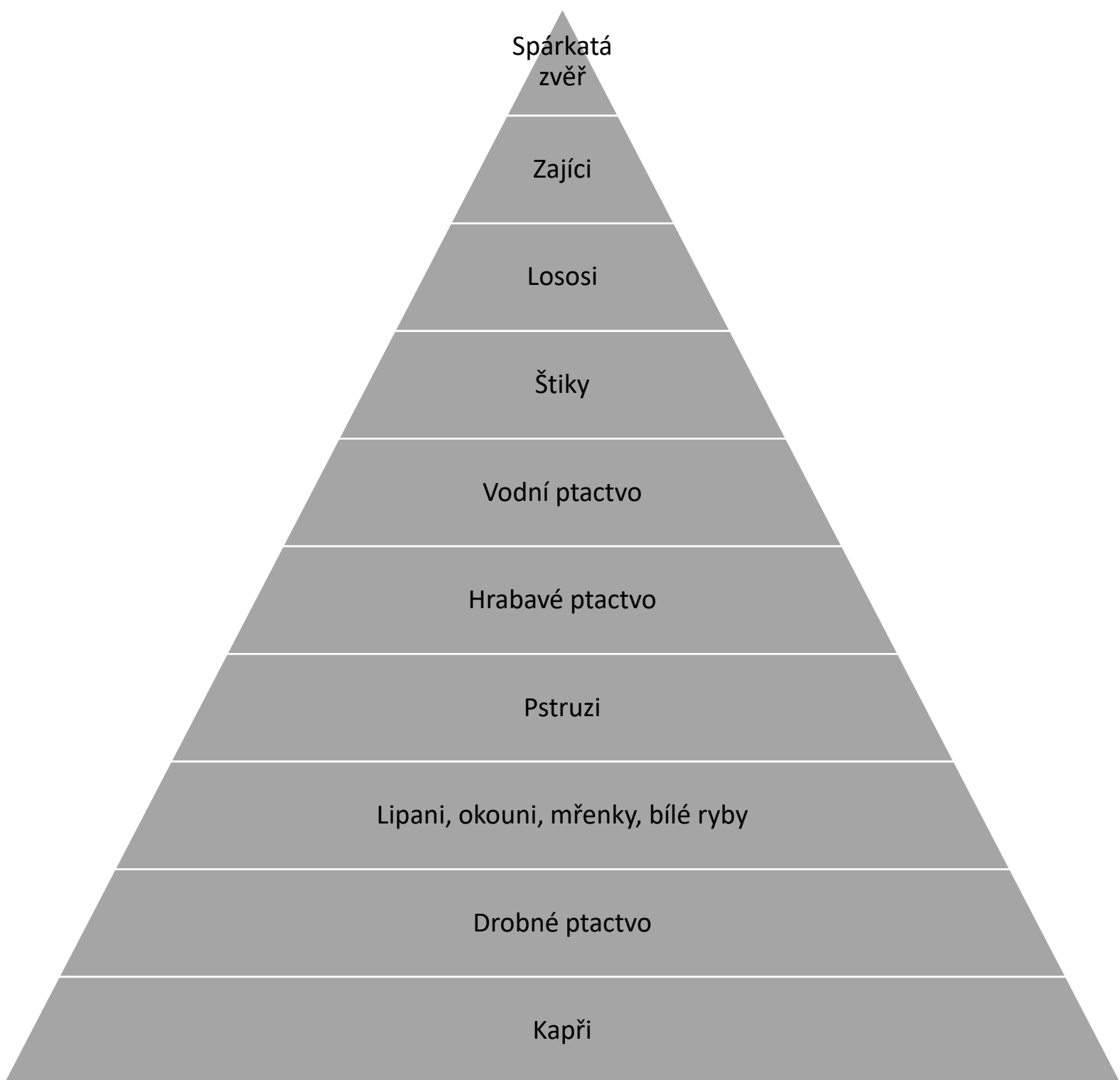
⁵³ Tamtéž, inv. č. 60.

⁵⁴ Tamtéž, inv. č. 257.

⁵⁵ Tamtéž, inv. č. 212.

⁵⁶ J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 49.

Přehled č. 1 Hierarchie zvířecích darů na švaberském dvoře

6. Závěr

Předkládaná práce měla za cíl odhalit komunikační významy zvířecích darů na dvoře Jindřicha staršího ze Švamberka. Úvodní kapitola obsahovala stručnou rekapitulaci historického bádání o české šlechtě od genealogického zaměření Václava Březana přes Palackého odsuzování šlechtu jako sobecké skupiny a marxistické zkoumání šlechtických velkostatků až po dnešní dobu. Ze současných badatelských směrů byla vyzdvížena historická antropologie, ke které předkládaná práce patří. Následovalo pojednání o problematice zvířat ve šlechtickém prostředí. Byla přiblížena faktograficky popsáním každodenních případů setkání urozených se zvěří. Z historického bádání o vztazích mezi lidmi a zvířaty byly připomenuty americké a evropské animal studies. V české historiografii byly dosud reflektovány pouze okrajově.

Druhá kapitola se zabývala rodem pánů ze Švamberka a jeho představitelem Jindřichem starším ze Švamberka. Byly přiblíženy prameny a literatura zabývající se jím a jeho rodinou. Rod pánů ze Švamberka nikdy nebyl českou historiografií považován za stěžejní téma. Nejspíše za to může skutečnost, že během 16. století nehrál významnou roli v politických dějinách. Švamberská korespondence navzdory své zajímavosti zůstala nevydaná. Hodí se spíše ke zkoumání šlechtické každodennosti než k bádání o politických či hospodářských dějinách.

Šlechtické dary ovlivňovala mimo jiné i osoba dárece. To platilo i pro dary zvířecí. Proto byla ve třetí kapitole provedena prozopografická sonda šlechticů, kteří darovali Jindřichovi staršímu ze Švamberka zvěř. Byli rozděleni na pokrevní příbuzné, což byli hlavně bratři zvíkovského pána, na nepokrevní příbuzné, mezi něž patřily i nejvýznamnější šlechtické rody jižních Čech, na klienty a služebníky. Soused bez jiných společenských vazeb k pánům ze Švamberka se v korespondenci objevil pouze jednou. Toto zvláštní postavení měl Václav Zajíc z Házmburka, převor strakonických johanitů. Skupiny šlechticů byly charakterizovány podle vztahu k Jindřichovi staršímu ze Švamberka, majetku a vzdálenosti jejich sídel od Zvíkova. Zeměpisná vzdálenost mezi šlechtickými sídly hrála ve vztazích velkou roli. Jindřich starší ze Švamberka si cenil přátelství nevlastního synovce a souseda Břetislava Švihovského z Rýzemberka více než příbuzenství se svými bratranci ze západních Čech.

Čtvrtá a pátá kapitola byly obsahovým jádrem práce. Na základě zjištění v předchozích částech v nich byly analyzovány sémantické významy zvířecích darů. Podle způsobů obdarování byla zvířata rozdělena na dvě skupiny. O koně a psy si šlechtici museli sami napsat. Používali je k cestování a k lovům, ne k jídlu. Mohli si k nim proto vytvořit dostatečné citové vazby, aby je pojmenovávali. Dary ostatních zvířat často doprovázely dopisy tážající se na zdraví Jindřicha

staršího ze Švamberka. Pokud mu posílali tato zvířata jeho klienti nebo služebníci, šlo většinou o vyžádanou službu.

Dva dopisy byly pro svou zajímavost a interpretační výpověď přiblíženy podrobněji. V prvním z nich poslal švamberský služebník Fridrich Kotulínský z Frýdberka Jindřichovi staršímu ze Švamberka zastřelenou labuť. Tento „dar“ byl interpretován jako těžká urážka. Ve druhém dopisu vystupuje mýtické zvíře, jednorožec. Jeho roh, nejspíše narvalí zub dovezený z Norska, byl v raném novověku využíván jako farmaceutikum, v případě Jindřicha staršího ze Švamberka možná i jako afrodisiakum.

Pátá kapitola navázala na předchozí metodou historické sémantiky. Skrze ni byla vypracována hierarchie zvířecích darů na zvířovském dvoře. Přihlédnuto bylo hlavně k obsahům dopisů dar doprovázejících. Šlechtici si totiž rozdíl mezi hodnotami darů sami uvědomovali. Když posílali zvíře s malou cenou, přidali k dopisu omluvu. Obávali se, aby Jindřicha staršího ze Švamberka nedostatečným darem neurazili. Hierarchie byla zobrazena pyramidovým grafem, přičemž základnu představují kapři a vrchol spárkatá zvěř.

Předkládaná práce je pouze dílčí studií zaměřenou na úlohu zvěře v komunikační síti jednoho jihočeského šlechtice. Hierarchie zvířecích darů z tohoto prostředí nemusela být stejná pro celé jižní Čechy, natož pak pro celé království nebo střední Evropu. Mnoho otázek vyvolává zeměpisná poloha dvorů. Mělo na nízkou symbolickou cenu kaprů vliv rybníkářské prostředí jižních Čech? Byli v jiných částech země cennější? Mělo na vnímání symbolického významu zvířat vliv vyznání dárce a obdarovaného? Byli lososi a štiky hodnotnější pro katolického Švamberka jako postní jídlo? Objevovali se na hodovních stolech nekatolických šlechticů stejně často? V předkládané práci vystupuje pouze jedna žena. Posílaly si šlechtičny stejná zvířata jako muži? Hierarchie symbolického významu zvířat je také v práci zachycená pouze tak, jak byla vnímána ve specifickém období poloviny 16. století.

Čeští šlechtici byli stále ovlivněni odeznívajícím středověkem, zatímco z Itálie už přicházel myšlenkový směr renesance. V častých lovech se spojil starý ideál statečného rytíře s novým, nabádajícím šlechtice, aby si užívali pozemského života. V dalších dobách už se do českého prostředí dostávala exotická zvířata. Jaký to mělo vliv na vnímání domácích zvířat? Když se do českých zemí dostaly po roce 1627 zahraniční šlechtické titulatury, snížilo to cenu těch domácích. Měla exotická zvířata podobný vliv? Takové otázky by si vyžadovaly další historické bádání zaměřené na role zvířat na raně novověkých šlechtických dvorech. Bylo by nutné ověřit, zda lze hierarchii zvířecích darů, jak byla předložena v této práci, vypořádat i v jiných šlechtických korespondencích z 16. století. Pro bádání o změně ve vnímání zvířat na dvorech šlechticů

ců v době manýrismu by mohla jako východisko sloužit korespondence Petra Voka z Rožmberka nebo Karla staršího ze Žerotína.

7. Seznam použitých pramenů a literatury

7.1. Nevydané prameny

Státní oblastní archiv Třeboň, Cizí rody – registratura, ze Švamberka.

7.2. Vydané prameny

HEŘMAN, Josef, Zemské berní rejstříky z l. 1523 a 1529, *Československý časopis historický* 10, 1962, s. 248-257

PÁNEK, Jaroslav (ed.), Václav Březan, *Životy posledních Rožmberků I-II*, Praha 1985.

PLACHT, Otto, Odhad majetku stavů království českého z r. 1557, *Věstník Královské české společnosti nauk*, tř. filosoficko – historicko – filologická 1947, Praha 1950.

7.3. Literatura

ALFANI, Guido, Godparenthood and The Council of Trent: Crisis and Transformation of a Social Institution (Italy (XV-XVIIth centuries), *Obradoiro de Historia Moderna* 18, 2009, s. 45-69.

BŮŽEK, Václav, a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010.

BŮŽEK, Václav, Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků, *České Budějovice 2006* (= *Monographia historica* 7).

BŮŽEK, Václav, Hrabavé ptactvo v reprezentaci Ferdinanda Tyrolského, in: Bronislav Chocholáč – Jiří Malíř – Lukáš Reitingер – Martin Wihoda (edd.), *Pro pana profesora Libora Jana k životnímu jubileu*, Brno 2020, s. 733-747.

BŮŽEK, Václav, Mezi dvorem, rezidenčním městem a rytířskou tvrzí (Domácnosti rytířů, měšťanů a církevních hodnostářů v rožmberských službách), *Opera historica* 3, 1993, s. 287-313.

BŮŽEK, Václav, Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech, Praha 1996.

BŮŽEK, Václav, Paměť v heraldické výzdobě předmětů hmotné kultury šlechtických sídel 16. a 17. stol., in: Týž – Pavel Král (edd.), Paměť urozenosti, Praha 2008, s. 37-57.

BŮŽEK, Václav, „Páni a přátelé“ v myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku, Český časopis historický 100, 2002, s. 229-264.

BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef, a kol., Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce, Praha 1997.

BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef – KRÁL, Pavel – VYBÍRAL, Zdeněk, Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku, Praha 2002.

BŮŽEK, Václav – KOREŠ, František – MAREŠ, Petr – ŽITNÝ, Miroslav, Rytíři renesančních Čech ve válkách, Praha 2016.

BLAHYNKOVÁ, Jaroslava, Sociolekt jezdeckví – současný stav a proměny, Praha 2013 (=Bakalářská práce).

ČABART, Jan, Vývoj české myslivosti, Praha 1958.

ČECHURA, Jaroslav – RYANTOVÁ, Marie, Stavební činnost na Zvíkově v letech 1431-1573 a její

prameny, Sborník Národního muzea v Praze, řada A – Historie, 52, 1998, s. 1-50

DUDÁČEK, Karel, Rybníky na statku Kestřany do roku 1700, Archivum Trebonense. Sborník studií pracovníků jihočeských archívů, 6, 1986, s. 184-197.

HOSPASKA, Jindřich, Jindřich starší ze Švamberka a jeho sociální okolí, České Budějovice 2012 (= Bakalářská práce).

HRDLIČKA, Josef, Hodovní stůl a dvorská společnost. Strava na raně novověkých aristokratických dvorech v českých zemích (1550-1650), České Budějovice 2000 (= Monographia historica 1).

JACKSON, William, The Use of Unicorn Horn in Medicine, *The Pharmaceutical Journal*, 273, 2004.

JÁNSKÝ, Jiří, *Páni ze Švamberka, Domažlice 2020²*.

JUNGMANN, Josef, *Slovník česko-německý I-V*, Praha 1835-1839.

MAREŠ, Petr, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v předbělohorském období a soupis krajských hejtmanů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617*, Praha 2009.

MAŤA, Petr, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004.

MÍKA, Alois, *Majetkové rozvrstvení české šlechty v předbělohorském období*, *Sborník historický* 15, 1967, s. 45-73.

PALACKÝ, František, *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků*, in: Jaroslav Charvát (ed.), *Dílo Františka Palackého I*, Praha 1941.

PAVLÍK, Čeněk – Michal VITANOVSKÝ, *Magický jednorožec a jeho ztvárnění na kachlích gotiky a renesance*, *Archeologia historica* 33, 2008, s. 539-558.

PÁNEK, Jaroslav, *Poslední Rožmberkové – velmoži české renesance*, Praha 1989.

PÁNEK, Jaroslav, *Zápas o vedení české stavovské obce v polovině 16. století (Knížata z Plavna a Vilém z Rožmberka 1547-1556)*, *Československý časopis historický* 31, Praha 1983, s. 855-884.

PETRÁŇ, Josef, a kol., *Dějiny hmotné kultury II. Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, Praha 1995-1997.

PRCHAL, Vítězslav, *Společenstvo hrdinů. Válka a reprezentační strategie českomoravské aristokracie 1550-1750*, Praha 2015.

ROGGEN, Vibeke, *Biology and Theology in Franzius's Historia animalium sacra (1612)*, in: Karl A.E. Enenkel – Paul J. Smith (edd.), *Early Modern Zoology: The Construction of Animals in Science, Literature and the Visual Arts*, Leiden – Boston 2007, s. 121-146.

ROYT, Jan – ŠEDINOVÁ, Hana, Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii, Praha 1998.

SEDLÁČEK, August, Hrady, zámky a tvrze Království českého XI, Praha 1897.

SEDLÁČEK, August, Hrady, zámky a tvrze Království českého XIII, Praha 1905.

ŠIMŮNEK, Robert, Reprezentace české středověké šlechty, Praha 2013.

ŠRÁMKOVÁ, Václava, „Neb jsouce labutího přirození, ona bez vody a já bez vína do vůle Boží nedobře bejti můžeme.“ Každodennost Švamberků na Zvíkově (1473–1622), České Budějovice 2004 (= Diplomová práce).

TYL, František, Paměti zvíkovské, Praha 1888.

VOREL, Petr, Páni z Pernštejna. Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čecha Moravy, Praha 1999.

VYBÍRAL, Zdeněk, Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku, České Budějovice 2005 (= Monographia historica 6).